บทนำ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ เป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในคำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙ คือ

๑. สุตตะ พระสูตรทั้งหลายรวมทั้งพระวินัยปิฎกและนิทเทส

๒. เคยยะ ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน ได้แก่พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด

๓. เวยยากรณะ ไวยากรณ์ คือ ความร้อยแก้วล้วน ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎก ทั้งหมดและพระสูตรที่ไม่มีคาถาเป็นต้น

๔. คาถา ความร้อยกรองล้วน เช่น ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถาเป็นต้น

๕. อุทาน พระคาถาพุทธอุทาน ๘๒ สูตร

๖. อิติวุตตกะ พระสูตรที่เรียกว่าอิติวุตตกะ ๑๑๐ สูตร

๗. ชาตกะ ชาดก ๕๔๗ เรื่อง

๘. อัพภูตธรรม เรื่องอัศจรรย์ คือ พระสูตรที่กล่าวถึงข้ออัศจรรย์ต่าง ๆ

๙. เวทัลละ พระสูตรแบบถามตอบที่ให้เกิดความรู้และความพอใจแล้วซักถามยิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น จูฬเวทัลลสูตร มหาเวทัลลสูตร เป็นต้น

ชาดก เป็นคัมภีร์หนึ่งใน ๑๕ คัมภีร์ของขุททกนิกาย (ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาตกะ นิทเทส ปฏิสัมภิทามรรค อปทาน พุทธวงศ์ และจริยปิฎก)

คัมภีร์ชาดกแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ นี้เรียกปฐมภาค (ภาค ๑) เล่มที่ ๒๘ เรียกทุติยภาค (ภาค ๒) ในชาดกภาค ๑ นี้ แบ่งออก

เป็น ๑๗ นิบาต คือ ตั้งแต่ เอกกนิบาตถึงเตรสกนิบาต เรียงตามลำดับ ๑-๑๓ ต่อจากนั้นเป็นปกิณณกนิบาต วีสตินิบาต ติงสตินิบาต และจัตตาลีสนิบาต ในแต่ละนิบาตจัดเป็นวรรคดังนี้

๑. เอกกนิบาตมี ๑๕ วรรค ๆ ละ ๑๐ ชาดก รวม ๑๕๐ ชาดก ดังนี้

๑. อปัณณกวรรค ๑๐ ชาดก ๒. สีลวรรค ๑๐ ชาดก

๓. กุรุงควรรค ๑๐ ชาดก ๔. กุลาวกวรรค ๑๐ ชาดก

๕. อัตถกามวรรค ๑๐ ชาดก ๖. อาสิงสวรรค ๑๐ ชาดก

๗. อิตถีวรรค ๑๐ ชาดก ๘. วรุณวรรค ๑๐ ชาดก

๙. อปายิมหวรรค ๑๐ ชาดก ๑๐. ลิตตวรรค ๑๐ ชาดก

๑๑. ปโรสตวรรค ๑๐ ชาดก ๑๒. หังสิวรรค ๑๐ ชาดก

๑๓. กุสนาฬิวรรค ๑๐ ชาดก ๑๔. อสัมปทานวรรค ๑๐ ชาดก

๑๕. กกัณฏกวรรค ๑๐ ชาดก

๒. ทุกนิบาต มี ๑๐ วรรค ๆ ละ ๑๐ ชาดก รวม ๑๐๐ ชาดก ดังนี้

๑. ทัฬหวรรค ๑๐ ชาดก ๒. สันถววรรค ๑๐ ชาดก

๓. กัลยาณวรรค ๑๐ ชาดก ๔. อสทิสวรรค ๑๐ ชาดก

๕. รุหกวรรค ๑๐ ชาดก ๖. นตังทัฬหวรรค ๑๐ ชาดก

๗. พีรณถัมภกวรรค ๑๐ ชาดก ๘. กาสาววรรค ๑๐ ชาดก

๙. อุปาหนวรรค ๑๐ ชาดก ๑๐. สิงคาลวรรค ๑๐ ชาดก

๓. ติกนิบาต มี ๕ วรรค ๆ ละ ๑๐ ชาดก รวม ๕๐ ชาดก ดังนี้

๑. สังกัปปวรรค ๑๐ ชาดก ๒. ปทุมวรรค ๑๐ ชาดก

๓. อุทปานวรรค ๑๐ ชาดก ๔. อัพภันตรวรรค ๑๐ ชาดก

๕. กุมภวรรค ๑๐ ชาดก

๔. จตุกกนิบาต มี ๕ วรรค ๆ ละ ๑๐ ชาดก รวม ๕๐ ชาดก ดังนี้

๑. กาลิงควรรค ๑๐ ชาดก ๒. ปุจิมันทวรรค ๑๐ ชาดก

๓. กุฏิทูสกวรรค ๑๐ ชาดก ๔. โกกิลวรรค ๑๐ ชาดก

๕. จูฬกุณาลวรรค ๑๐ ชาดก

๕. ปัญจกนิบาตมี ๓ วรรค วรรคที่ ๑ และ ๒ มีวรรคละ ๑๐ ชาดก ส่วนวรรคที่ ๓ มี ๕ ชาดก รวม ๒๕ ชาดก ดังนี้

๑. มณิกุณฑลวรรค ๑๐ ชาดก ๒. วัณณาโรหวรรค ๑๐ ชาดก

๓. อัฑฒวรรค ๕ ชาดก

๖. ฉักกนิบาต มี ๒ วรรค ๆ ละ ๑๐ ชาดก รวม ๒๐ ชาดก ดังนี้

๑. อวาริยวรรค ๑๐ ชาดก ๒. ขรปุตตวรรค ๑๐ ชาดก

๗. สัตตกนิบาต มี ๒ วรรค วรรคที่ ๑ มี ๑๐ ชาดก วรรคที่ ๒ มี ๑๑ ชาดก รวม ๒๑ ชาดก ดังนี้

๑. กุกกุวรรค ๑๐ ชาดก ๒. คันธารวรรค ๑๑ ชาดก

๘. อัฏฐกนิบาต มี ๑๐ ชาดก (นิบาตที่ ๘ เป็นต้นไปไม่มีวรรค)

๙. นวกนิบาต มี ๑๒ ชาดก

๑๐. ทสกนิบาต มี ๑๖ ชาดก

๑๑. เอกาทสกนิบาต มี ๙ ชาดก

๑๒. ทวาทสกนิบาต มี ๑๐ ชาดก

๑๓. เตรสกนิบาต มี ๑๐ ชาดก

๑๔. ปกิณณกนิบาต มี ๑๓ ชาดก

๑๕. วีสตินิบาต มี ๑๔ ชาดก

๑๖. ติงสตินิบาต มี ๑๐ ชาดก

๑๗. จัตตาลีสนิบาต มี ๕ ชาดก (รวมทั้งหมด ๕๒๕ ชาดก)

การจัดนิบาต

ลักษณะการจัดนิบาต ท่านนำชาดกที่มีคาถาเท่ากันมารวมไว้เป็นกลุ่มเดียวกัน ชาดกที่มี ๑ คาถาเรียกเอกกนิบาต ที่มี ๒ คาถาเรียกทุกนิบาต ที่มี ๑๓ คาถา เรียกเตรสกนิบาต ที่มี ๑๓ คาถาขึ้นไปเรียกปกิณณกนิบาต ที่มี ๒๐ คาถาขึ้นไปเรียกวีสตินิบาต ที่มี ๓๐ คาถาขึ้นไปเรียกติงสนิบาต ที่มี ๔๐ คาถาขึ้นไปเรียก จัตตาลีสนิบาต

การตั้งชื่อวรรค

ลักษณะการตั้งชื่อวรรค ท่านจะนำชาดกแรกของแต่ละวรรคมาตั้งเป็นชื่อวรรค เป็นส่วนมาก เช่น

อปัณณกวรรคที่ ๑ ของเอกกนิบาต (นิบาตที่มี ๑ คาถา) ตั้งชื่อวรรคตาม

ชื่อของอปัณณกชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่ ๑ ของวรรคนี้ ซึ่งการตั้งชื่อวรรคในลักษณะนี้มีทั้งหมด ๒๘ วรรค

บางวรรคตั้งชื่อตามเนื้อหาธรรมของชาดกในวรรคนั้น ๆ เช่น สีลวรรคที่ ๒ ของเอกกนิบาต ตั้งชื่อตามเนื้อหาธรรมของพญาเนื้อชื่อลักขณะในลักขณชาดก การตั้งชื่อวรรคในลักษณะนี้มีทั้งหมด ๑๔ วรรค

การตั้งชื่อชาดก

ลักษณะการตั้งชื่อชาดก โดยส่วนมากนำชื่อพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดกนั้น ๆ มาตั้งชื่อชาดก เช่น เสริควาณิชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้า

ชื่อเสรีวะ หรือ จูฬเสฏฐิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจูฬเศรษฐี บางชาดก ใช้หัวข้อธรรมที่ปรากฏในคาถานั้น ๆ มาตั้งชื่อชาดก เช่น อปัณณกชาดกกล่าวถึงธรรมคือการปฏิบัติไม่ผิดและการปฏิบัติผิด บางชาดกใช้สถานที่ที่กล่าวถึงในคาถา

นั้น ๆ มาตั้งชื่อชาดก เช่น วัณณุปถชาดกกล่าวถึงความเพียรพยายามในการขุดหา น้ำกลางทะเลทรายจนได้น้ำมาใช้บริโภค เป็นต้น

แนะนำการอ่านชาดก

ชาดกทั้งหมดเป็นอดีตนิทานที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นมาแสดงเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบเรื่องที่เป็นปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น บางชาดกพระพุทธองค์ตรัสพระคาถาสรุปไว้ในที่สุดของเรื่อง เช่น อปัณณกชาดก วัณณุปถชาดก เสริววาณิชชาดก เป็นต้น บางชาดกพระพุทธองค์ทรงยกคาถาของพระโพธิสัตว์ในชาดกนั้น ๆ มาตรัสไว้ซ้ำอีก เช่น จูฬเสฏฐิชาดก ตัณฑุลนาฬิชาดก เทวธัมมชาดก เป็นต้น ในบาลีพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ นี้เป็นคาถาล้วน หากผู้อ่านไม่ได้ศึกษาอรรถกถาชาดกนั้น ๆ เป็นส่วนประกอบก็จะยากต่อการเข้าใจ จึงจำเป็นอยู่เองที่จะต้องนำอรรถกถาเสริมเข้ามาเพื่อประโยชน์แก่การเข้าใจในการอ่านชาดก โดยย่อเรื่องในอรรถกถามาไว้ในบทนำนี้ก่อน เพื่อให้เข้าใจว่า ก่อนจะถึงคาถาชาดกนั้น ๆ ท่านได้แสดงเรื่องประกอบไว้อย่างไร ดังนั้น ก่อนจะถึงคาถาจึงมีคำเปิดเรื่องไว้ในวงเล็บเพื่อเป็นที่เข้าใจว่าใครกล่าวคาถานี้ แล้วจึงเข้าคาถาที่มีอยู่ต่อไป หรือในกรณีที่มี ๒ คาถา

ขึ้นไป มักมีการกล่าวโต้ตอบกัน ซึ่งการกล่าวโต้ตอบนี้ ได้ใส่คำพูดของผู้กล่าวไว้ในวงเล็บซึ่งเป็นตัวเปิดเรื่องไว้ด้วย พึงทราบว่า คำในวงเล็บนั้นเป็นคำที่มีมาในอรรถกถา ไม่ใช่มีมาในบาลีพระไตรปิฎกหรือผู้แปลใส่เข้ามาเอง เช่น

๑. อปัณณกชาดก (๑)

ว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพ่อค้าเกวียนสองคน คนหนึ่งปฏิบัติผิด คนหนึ่งปฏิบัติถูก ตรัสพระคาถาว่า)

[๑] คนฉลาดพวกหนึ่งกล่าวฐานะที่ไม่ผิด
นักคาดคะเนทั้งหลายกล่าวฐานะที่ ๒ (ที่ผิด)
ผู้มีปัญญารู้จักฐานะที่ไม่ผิดและฐานะที่ผิดนั้นแล้ว
ควรถือฐานะที่ไม่ผิดไว้เถิด

ในการกล่าวโต้ตอบกันได้ใส่ชื่อผู้กล่าวโต้ตอบกันไว้ในวงเล็บด้วย เช่น

๖. ทธิวาหนชาดก (๑๘๖)

ว่าด้วยพระเจ้าทธิวาหนะ

(พระเจ้าทธิวาหนะตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๗๑] ในกาลก่อน มะม่วงนี้มีผิวสวย กลิ่นหอม
รสอร่อย ได้รับการบำรุงเหมือนเดิม

เพราะเหตุไร จึงกลับกลายเป็นมะม่วงที่มีรสขมไป

(อำมาตย์โพธิสัตว์กราบทูลแจ้งเหตุของมะม่วงนั้นว่า)

[๗๒] ข้าแต่พระเจ้าทธิวาหนะ

มะม่วงของพระองค์มีต้นสะเดาล้อมรอบ

รากกับรากเกี่ยวพันกัน กิ่งกับกิ่งประสานกัน

เพราะการเกี่ยวข้องกับต้นไม้ที่มีรสขมไม่น่าพอใจนั้น

มะม่วงต้นนี้จึงกลายเป็นมะม่วงที่มีรสขมไป

ข้อสังเกตในการอ่านชาดกอีกประการหนึ่ง คือ ชาดกเป็นเรื่องเก่า มีมาก่อนพุทธกาลประมาณ ๓,๐๐๐ ปี ลงมาถึง ๑๐๐ ปี ที่มาในชาดกมักขึ้นต้นว่า อตีเต ซึ่งแสดงว่าเป็นเรื่องเก่า ในพระสุตตันตปิฎกเล่มอื่น ๆ และพระวินัยปิฎกนิยมขึ้นต้นว่า ภูตปุพฺพ เรื่องเคยมีมาแล้ว ก็แสดงว่าเป็นเรื่องเก่าเช่นกัน ในบาลีพระไตรปิฎกเล่มนี้คำทั้ง ๒ นี้ไม่ปรากฏ เพราะปรากฏชัดอยู่ในอรรถกถา แต่ที่ยกมากล่าวก็เพื่อให้เข้าใจว่าคาถาในชาดกนี้อาจแยกเป็น ๓ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารของบ้านเมืองสมัยโบราณก่อนสมัยพุทธกาล เช่น เรื่องทีฆาวุกุมาร ในทีฆีติโกสลชาดก ข้อ ๓๗๑ ในอัฑฒวรรค ปัญจกนิบาต ซึ่งเป็นผู้รวบรวมแคว้นกาสีและโกศลเข้าอยู่ในปกครอง เดียวกันมาจนถึงสมัยพุทธกาล ชาดกเรื่องนี้มิได้มุ่งแสดงเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ แต่มุ่งแสดงหลักธรรมคือการไม่ล่วงละเมิดคำสอนของมารดาบิดา การรู้จักให้อภัยแก่ ศัตรูเป็นสำคัญ โดยความก็คือการมีเมตตากรุณาไม่ผูกเวรก่อศัตรูต่อกันนั่นเอง

ประเภทที่ ๒ เป็นนิทานพื้นบ้าน ซึ่งมีอยู่ในถิ่นต่าง ๆ ของชมพูทวีปตลอดไปถึงแถบอาหรับเปอร์เซีย ข้อนี้เห็นได้ชัดในนิทานชาดกหลายเรื่องที่ตรงกับนิทาน

ในอีสปปกรณ์หรือนิทานอีสป เช่น สุวัณณหังสชาดก ข้อ ๑๓๖ ในอสัมปทานวรรค เอกกนิบาต พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหงส์มีขนเป็นทอง ถูกภรรยาและธิดาจับถอนขนจนหมด ขนที่ขึ้นมาใหม่กลับขาวปกติ ตรงกับเรื่องห่านทองในนิทานอีสป เรื่องทั้ง ๒ หากถอดใจความคงได้ในคติโบราณที่ว่า □โลภมาก ลาภหาย□ ซึ่งเป็นคติชาวบ้าน

ประเภทที่ ๓ เป็นนิทานเทียบสุภาษิต เช่น เรื่องคนพูดกับสัตว์ สัตว์พูดกับสัตว์ หรือเทวดาแสดงธรรม เป็นต้น เช่น เรื่องกัณฑิชาดก ข้อ ๑๓ ใน สีลวรรค เอกกนิบาต เทวดาโพธิสัตว์ตำหนิเรื่องที่ควรตำหนิ ๓ อย่าง จึงกล่าวว่า

[๑๓] น่าตำหนิ คนที่มีลูกศรเป็นอาวุธยิงไปเต็มกำลัง

น่าตำหนิชนบทที่มีสตรีเป็นผู้นำ

อนึ่ง แม้ชายผู้ตกอยู่ในอำนาจของสตรีก็น่าตำหนิ

การแสดงชาดกในทำนองนี้เป็นการหลีกเลี่ยงการแสดงธรรมกระทบตนเอง และ ผู้อื่น หรือแสดงธรรมเสียดสีผู้อื่น เพราะเป็นการสอนธรรมโดยให้ตัวละครในนิทานเป็นผู้สอนและรับฟังคำสอน ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าไม่มีส่วนใดกระทบตน มีความเพลิดเพลินและสามารถน้อมนำธรรมนั้น ๆ มาประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมได้

การศึกษาเนื้อหาของชาดกในพระไตรปิฎกเล่มนี้ ได้ย่อเรื่องที่มีปรากฏในอรรถกถามาไว้ในบทนำ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อหาของชาดกเรื่องนั้น ๆ ได้ง่าย ดังต่อไปนี้

๑. เอกกนิบาต

๑. อปัณณกวรรค หมวดว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

๑. อปัณณกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าพ่อค้าเกวียนผู้ฉลาดเดินทางไปค้าขายทางเดียวกันกับหัวหน้าพ่อค้าเกวียนผู้โง่เขลา ซึ่งออกเดินทางไปก่อนและถูกยักษ์หลอกจับกินจนหมดสิ้น พระโพธิสัตว์ไปทีหลังรู้ทันอุบายของยักษ์ จึงพาบริวารรอดพ้นอันตรายไปค้าขายแล้วกลับมาถึงบ้านด้วยความสวัสดี พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาสรุปชาดกเรื่องนี้ว่า

[๑] พวกคนฉลาดกล่าวฐานะที่ไม่ผิด
นักคาดคะเนทั้งหลายกล่าวฐานะที่ ๒ (ที่ผิด)
ผู้มีปัญญารู้จักฐานะที่ไม่ผิดและฐานะที่ผิดนั้นแล้ว
ควรถือฐานะที่ไม่ผิดไว้เถิด

๒. วัณณุปถชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าพ่อค้าเกวียนเดินทางไปค้าขายผ่านทางกันดารในทะเลทรายขาดน้ำกลางทะเลทราย จึงค้นหาสถานที่ ที่มีน้ำแล้วให้บริวารขุดลงไป บริวารเกิดความท้อถอยจึงพูดให้กำลังใจ จนสามารถ ขุดได้น้ำขึ้นมาเลี้ยงทั้งคนและโค ทำให้รอดพ้นความตายได้

๓. เสริววาณิชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเครื่องประดับไปเที่ยวเร่ขายสินค้าตามหมู่บ้าน พ่อค้าผู้สหายได้ไปพบถาดทองคำมีราคามาก แต่โลภมากอยากได้เปล่า ๆ จึงพูดลวงเจ้าของว่าเป็นของไม่มีค่าอะไร กดราคาลงเสีย มาก เจ้าของไม่ยอมขาย จึงวางไว้แล้วแกล้งเดินผ่านไปหวังจะย้อนกลับมาซื้อใหม่ พอดีขณะนั้นพระโพธิสัตว์ผ่านมาพบเห็นเข้าแล้วบอกเจ้าของให้ทราบว่าเป็นถาดทองคำ จึงซื้อไว้ด้วยทรัพย์ทั้งหมดที่ตนมีแล้วได้ถาดทองคำไป พ่อค้าคนเดิมกลับมารู้ว่าพระโพธิสัตว์ซื้อไปแล้ว ก็โกรธผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์นับแต่นั้นมา เรื่องนี้เป็นเรื่องในอดีตชาติเรื่องแรกที่พระเทวทัตผูกเวรกับพระพุทธเจ้า

๔. จูฬเสฏฐิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจูฬเศรษฐีเข้าไปเฝ้าพระ

ราชาพบหนูตายจึงกล่าวคำทำนายว่า ถ้าใครได้หนูนี้ไปจักได้เป็นเศรษฐี คนรับใช้ได้ฟัง จึงเอาหนูไปขายแก่คนเลี้ยงแมว ต่อมาก็ตั้งตัวด้วยทรัพย์อันเป็นต้นทุนนั้น ได้เป็นเศรษฐีในลำดับต่อมา

๕. ตัณฑุลนาฬิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเจ้าหน้าที่ซื้อของหลวง แต่พระราชาไม่ทรงวางพระทัย เพราะทรงเชื่อคำยุยงจึงเปลี่ยนเอาบุรุษผู้โง่เขลามาทำหน้าที่แทน ทำให้เสียพระราชทรัพย์และพระเกียรติยศเป็นอันมาก อำมาตย์จึงถามถึงราคาม้า ข้าวสาร และราคาเมืองกับพระองค์

๖. เทวธัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัต พาน้องชาย ๒ คนไปอยู่ป่า น้องชายทั้ง ๒ ถูกผีเสื้อน้ำจับไป พระโพธิสัตว์แสดงเทวธรรมให้ฟังว่า "คนมีหิริโอตตัปปะ เป็นคนมีเทวธรรมในโลก" ทำให้ได้น้องชายทั้ง ๒ คืนมา

๗. กัฏฐหาริชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัตกับหญิงหาฟืน แต่พระบิดาไม่ยอมรับ ทำให้มารดาต้องตั้งสัจอธิษฐาน

โยนกุมารขึ้นบนอากาศ พระกุมารไม่ตกลงมาด้วยแรงอธิษฐาน และกราบทูลพระราชาว่า "ขอให้รับว่าเป็นลูกเถิด คนอื่นยังทรงเลี้ยงดูได้ กับพระองค์ซึ่งเป็นโอรสทำไมจะเลี้ยงดูไม่ได้"

๘. คามณิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ผู้ถวายอรรถและธรรมแก่พระราชา คามณิกุมารเป็นกุมารองค์เล็กที่สุดในจำนวนกุมาร ๑๐๑ พระองค์ตั้งอยู่ในคำสอนของท่าน ต่อมาได้เสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาได้เปล่งอุทานว่า "ผลที่หวังย่อมสำเร็จแก่คนไม่ใจเร็วด่วนได้ เป็นคนดี"

๙. มฆเทวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามฆเทพทอดพระเนตรเห็นพระเกษาหงอกเพียงเส้นเดียว ทรงสลดพระทัยตรัสว่า "เมื่อวัยล่วงเลยไป ผมบนศีรษะก็หงอก เทวทูตก็ปรากฏชัด เป็นเวลาที่เราจะบวช" จึงสละราชสมบัติออกผนวช

๑๐. สุขวิหาริชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์มีทรัพย์มากออกบวชเป็นฤษี แสดงธรรมแก่พระเจ้าพรหมทัตว่า "คนที่ไม่ต้องคุ้มครองผู้อื่น ไม่ต้องให้ผู้อื่นคุ้มครองและไม่หวังกามคุณนั้นแหละอยู่เป็นสุข"

๒. สีลวรรค หมวดว่าด้วยศีล

๑. ลักขณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อ ให้ลูกทั้ง ๒ รักษาฝูงเนื้อ ลูกตัวหนึ่งนำฝูงเนื้อให้รอดพ้นอันตราย ส่วนลูกอีกตัวหนึ่งทำฝูงเนื้อให้ถึงความวิบัติเพราะน้ำมือมนุษย์ จึงได้กล่าวให้หมู่ญาติดูลูกทั้ง ๒ ที่แตกต่างกัน

๒. นิโครธมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อชื่อนิโครธ สละชีวิตช่วยนางเนื้อที่มีครรภ์แก่ ไม่ให้พระราชายิง พระราชาทรงเลื่อมใสจึงพระราชทาน อภัยแก่สัตว์ทุกจำพวก นางเนื้อคลอดบุตรแล้ว พยายามสอนลูกให้ยึดเอาพญาเนื้อ เป็นที่พึ่ง

๓. กัณฑิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้ตำหนิเนื้อป่าตัวหนึ่งที่หลงรักนางเนื้อทุ่งจนถูกมนุษย์ยิงตาย

๔. วาตมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัตทรงติเตียน เนื้อสมันตัวติดในรสหญ้าทาน้ำผึ้ง ยอมติดตามคนเฝ้าสวนไปจนถึงพระลานหลวง

๕. ขราทิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อ ได้กล่าวตำหนิเนื้อหลานชาย ผู้ไม่สนใจศึกษามายาเนื้อ เอาแต่เที่ยวเล่นจนไปติดบ่วงตาย

๖. ติปัลลัตถมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อ สอนหลานชายให้เรียนมายาเนื้อเมื่อไปติดบ่วงทำอุบายลวงนายพรานเอาตัวรอดมาได้

๗. มาลุตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี ได้ตอบปัญหาเรื่องความหนาวเกิดแต่ลมแก่เสือและราชสีห์ที่มาถาม

๘. มตกภัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้แสดงธรรมแก่มหาชนว่า □ไม่ควรฆ่าสัตว์ทำบุญให้ผู้ตาย เพราะเป็นทางแห่งความเดือดร้อน□

๙. อายาจิตภัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้กล่าวตำหนิกุฎุมพีผู้ฆ่าสัตว์แก้บนว่า □ไม่ใช่ทางของนักปราชญ์□

๑๐. นฬปานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร หาอุบายแก้กลของรากษสให้ฝูงลิงได้ดื่มน้ำด้วยไม้อ้อแล้วพ้นอันตราย

๓. กุรุงควรรค หมวดว่าด้วยกวาง

๑. กุรุงคมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกวาง เที่ยวหากินด้วยความระมัดระวัง เห็นต้นไม้โยนผลไม้มาให้ ก็เข้าใจว่าเป็นกลลวงของนายพราน จึง
กล่าวตำหนิต้นไม้ แล้วรีบหนีไป

๒. กุกกุรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุนัขแสดงธรรมแด่พระราชา
ผู้รับสั่งให้ฆ่าสุนัขทั้งหมด เพราะเหตุสุนัขในพระราชฐานลอบเข้าไปกัดหนังหุ้มราชรถ แต่เข้าพระทัยว่าเป็นสุนัขภายนอก ต่อเมื่อพระโพธิสัตว์พิสูจน์ได้แล้วจึงทำให้ฝูงสุนัขรอดพ้นความตาย

๓. โภชาชานียชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นม้าสินธพชาติอาชาไนย ออกรบกับข้าศึกจนตนเองต้องอาวุธสาหัส แต่ก็ยังแข็งใจออกรบต่อจนนายสารถีสามารถจับข้าศึกได้

๔. อาชัญญชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นม้าอาชาไนยออกสู้รบกับข้าศึกจนตนเองต้องอาวุธสาหัส แต่ก็ยังแข็งใจออกรบเอาชนะข้าศึกได้

๕. ติตถชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต แนะนำคนเลี้ยงม้าพระราชาให้นำม้าซึ่งไม่ยอมลงอาบน้ำ เพราะรังเกียจม้าสินธพ ไปอาบที่ท่าอื่นบ้าง เพราะแม้อาหารที่คนกินบ่อย ๆ ก็ยังเบื่อได้

๖. มหิฬามุขชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัตหาอุบายแก้ไขช้างมหิฬามุขซึ่งกลายเป็นสัตว์ดุร้ายเพราะฟังเสียงโจรให้กลับมา เป็นสัตว์มีคุณธรรมโดยให้ฟังคำของนักบวช

๗. อภิณหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต หาอุบายแก้ไขไม่ให้ช้างทรงของพระราชาเหงาหงอย เพราะคิดถึงลูกสุนัขได้

๘. นันทิวิสาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโคชื่อนันทิวิสาล สอนพราหมณ์ผู้พูดคำหยาบให้พ่ายแพ้พนัน ต่อภายหลังเมื่อพราหมณ์พูดจาไพเราะจึงกลับให้ได้ทรัพย์มากยิ่งขึ้น

๙. กัณหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโคดำ ตอบแทนคุณยายแก่ที่เลี้ยงดูตนมา โดยการไปเที่ยวรับจ้างลากเกวียนนำทรัพย์มาให้เป็นอันมาก

๑๐. มุนิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโค สอนโคชื่อจุฬโลหิตน้องชายไม่ให้อิจฉาสุกรชื่อมุนิกะที่กินอาหารดี ๆ เพราะสุกรมุนิกะนั้นเขาเลี้ยงไว้เพื่อฆ่าเป็นอาหารอย่างเดียว

๔. กุลาวกวรรค หมวดว่าด้วยลูกนกครุฑ

๑. กุลาวกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ทำสงครามแพ้พวกอสูร จึงโปรดให้ขับราชรถหนีไปในดงไม้งิ้ว ได้ยินเสียงลูกนกครุฑตกใจร้องเซ็งแซ่ จึงให้มาตลีเทพสารถีหันราชรถกลับ แต่กลับได้ชัยชนะ เพราะพวกอสูรคิดว่า ท้าวสักกะมีผู้มาช่วย จึงพากันหนีไป

๒. นัจจชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ทอง ให้ธิดาเลือกคู่ ธิดาเลือกนกยูงผู้ขาดหิริโอตตัปปะ พญาหงส์ทองจึงไม่ยอมยกลูกสาวให้ เพราะนกยูงตัวนั้นไม่ละอาย ชอบแต่ลำแพนหางอย่างเดียว

๓. สัมโมทมานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกกระจาบ สอนนกทั้งหลายให้สามัคคีกันยกตาข่ายหนี ต่อมานกเหล่านั้นทะเลาะกัน ท่านห้ามไม่ฟังจึงพาบริวารของตนหนีไปอยู่ที่อื่นที่พ้นอันตราย

๔. มัจฉชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัตเป็น ผู้รู้เสียงสัตว์ วันหนึ่งไปอาบน้ำกับบริวารได้ยินเสียงปลาที่ถูกนายพรานจับโยนไว้บน ทรายคร่ำครวญถึงนางปลา จึงขอร้องให้เขาปล่อยปลานั้นไปเพราะกลัวแต่อบายภูมิ

๕. วัฏฏกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกคุ่ม เมื่อไฟไหม้ป่ามาใกล้รัง ได้ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าในอดีต ตั้งสัจอธิษฐานให้ไฟดับไป

๖. สกุณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานก เห็นกิ่งไม้เสียดสีกันเกิดไฟขึ้นจึงแนะนำให้นกทั้งหลายหนีไปอยู่ที่อื่น พวกนกที่เชื่อก็พากันหนีไป พวกที่ไม่หนีก็ถูกไฟคลอกตาย

๗. ติตติรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกระทา ได้ชักชวนให้ช้างและลิงประพฤติอปจายนธรรม คือความเคารพกันและกัน

๘. พกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาสถิตอยู่ที่ต้นกุ่ม ได้เห็นเหตุอัศจรรย์ที่นกยางเจ้าเล่ห์หลอกกินปลาหมดทั้งสระ แต่มาถูกปูหนีบตาย จึงได้ให้สาธุการแก่ปู

๙. นันทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกุฎุมพี ได้บอกอุบายขุดขุมทรัพย์แก่ลูกชายเพื่อน

๑๐. ขทิรังคารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี ต้องการจะถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แต่พญามารมาเนรมิตหลุมถ่านเพลิงขวางทางไว้ ท่านต้องการจะแสดงอานุภาพของตน จึงเดินลุยถ่านเพลิงไปใส่บาตร มีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับ หาเป็นอันตรายไม่

๕. อัตถกามวรรค หมวดว่าด้วยผู้ใคร่ประโยชน์

๑. โลสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์สอนธรรม แก่ศิษย์จำนวนมาก นายมิตตวินทุกะผู้เป็นศิษย์ ไม่สนใจการศึกษาเล่าเรียน ชอบหนีไปเที่ยวจนถูกจับด้วยข้อหาว่าขโมยแพะ อาจารย์จึงติเตียนโทษฐานไม่รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่ควรทำและไม่ควรทำ

๒. กโปตกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกพิราบ ได้ช่วยเหลือสงเคราะห์ กาผู้ตกยาก แต่กามีนิสัยไม่ดีชอบไปลักขโมยของคนกิน จึงถูกพ่อครัวจับได้แล้วถอน ขนทาด้วยเม็ดยี่หร่าผสมน้ำขิงสดและเกลือ โชลมด้วยนมเปรี้ยวแล้วโยนใส่กระบุงไว้

๓. เวฬุกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี สอนฤาษีตนหนึ่งไม่ให้นำงูมาเลี้ยง แต่ฤาษีตนนั้นไม่ฟังจึงถูกงูกัดตาย

๔. มกสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้า ได้ติเตียนลูกชายช่างไม้ ผู้โง่เขลา ที่คิดจะฆ่ายุงแต่ใช้ขวานฟันศีรษะบิดาจนตาย แล้วมานั่งร้องไห้อยู่

๕. โรหิณีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมหาเศรษฐี ได้ตำหนิสาวใช้ผู้โง่เขลา ที่คิดจะไล่แมลงวันที่มาตอมมารดา แต่เอาสากตีถูกมารดาจนตาย แล้วมานั่งร้องไห้อยู่

๖. อารามทูสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิต ได้ติเตียนฝูงวานรผู้ฉลาดเกินไป รดน้ำต้นไม้ในสวนแบบวิธีของวานร จนต้นไม้ตายหมด เหมือนคนโง่คิดจะทำประโยชน์แต่ก็ทำประโยชน์ให้เสียไป

๗. วารุณิทูสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี

ได้ติเตียนลูกศิษย์ของตนผู้เอาเกลือไปใส่สุรา จนสุราเสียหาย เหมือนคนโง่คิดจะทำประโยชน์แต่ก็ทำประโยชน์ให้เสียไป

๘. เวทัพพชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นศิษย์ของพราหมณ์ผู้รู้มนตร์เรียกฝนแก้ว ๗ ประการได้ ขอร้องอาจารย์ไม่ให้ร่ายมนต์พร่ำเพรื่อ แต่อาจารย์ไม่ฟังเป็นเหตุให้ถูกโจรฆ่าตาย และเพราะทรัพย์นั้นพวกโจรก็ฆ่ากันตายหมด

๙. นักขัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิตกรุงพาราณสีติเตียน ชาวเมืองที่จะไปขอลูกสาวเขา มัวแต่รอฤกษ์ยามจนเขายกลูกสาวให้คนอื่นไป

๑๐. ทุมเมธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพรหมทัตตกุมาร ได้แสดงอุบายบวงสรวงเทวดาด้วยคนโง่ เพื่อให้ชาวเมืองเกรงกลัวจะได้ไม่กล้าทำบาป

๖. อาสิงสวรรค หมวดว่าด้วยความหวัง

๑. มหาสีลวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสีลวมหาราช ทรงดำริถึงผลแห่งความเพียรและความอดทน ที่ทำให้พระองค์ประสบผลสำเร็จได้ราชสมบัติคืน

๒. จูฬชนกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก ดำริถึงผล แห่งความเพียรที่ทำให้พระองค์ข้ามน้ำได้ว่าคนไม่ควรท้อแท้

๓. ปุณณปาติชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ได้ทำลายความหวังของพวกนักเลงสุราที่พยายามจะหลอกให้ท่านดื่มสุรา แต่ท่านรู้ทันกลับพูดข่มขู่ให้นักเลงเหล่านั้นเลิกพยศ

๔. ผลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเกวียน รู้ว่าต้นไม้ที่คล้ายกับมะม่วงแต่ไม่ใช่มะม่วง เป็นต้นไม้มีพิษเพราะอาศัยการสังเกต

๕. ปัญจาวุธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชโอรสพระเจ้าพรหมทัตถูกยักษ์จับได้ แต่ทรมานยักษ์ให้ละพยศร้ายด้วยอาวุธ ๕ ประการ และให้ตั้งอยู่ในศีล

๖. กัญจนักขันธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชาวนา ไถนาได้แท่งทองยกไม่ไหวจึงแบ่งทองเป็นท่อน ๆ แล้วแบ่งทำบุญตามชอบใจ

๗. วานรินทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร เอาตัวรอดด้วยการลวงเหยียบหัวจระเข้ได้ด้วยปัญญาจนจระเข้ต้องกล่าวชม

๘. ตโยธัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลูกวานร ถูกบิดาคิดจะฆ่า แต่เอาตัวรอดมาได้ด้วยธรรม ๓ ประการ คือ ความขยัน ความกล้าหาญ และความรอบรู้จนรากษสต้องชมเชย

๙. เภริวาทกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคนตีกลอง สอนบุตรไม่ให้ตีกลองมากเกินไป แต่บุตรไม่เชื่อ จึงถูกโจรปล้นเสียทรัพย์

๑๐. สังขธมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรคนเป่าสังข์ ได้ห้ามบิดาไม่ให้เป่าสังข์มากเกินไป แต่บิดาไม่เชื่อ จึงถูกโจรปล้นเสียทรัพย์

๗. อิตถีวรรค หมวดว่าด้วยหญิง

๑. อสาตมันตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ได้หาวิธีสอนศิษย์เรื่องมายาหญิง จนทำให้ศิษย์ออกบวช

๒. อัณฑภูตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ได้ตรัสกับปุโรหิตถึงหญิงผู้ต้องการชายคนเดียวไม่มี

๓. ตักกปัณฑิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส ต้องสึกเพราะมายาหญิง ภายหลังถูกภรรยาหลอกไปให้โจรฆ่า แต่เอาตัวรอดมาได้

๔. ทุราชานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์สอนศิษย์หนุ่มให้รู้จักธรรมชาติของหญิงที่รู้ได้ยาก

๕. อนภิรติชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์สอนศิษย์ให้วางเฉยต่อภรรยาผู้ชอบประพฤติทุศีล เพราะธรรมชาติหญิงอุปมาดังแม่น้ำ

เป็นต้น

๖. มุทุลักขณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบสต้องเสื่อมจากฌานเพราะปรารถนาพระนางมุทุลักขณา

๗. อุจฉังคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต หญิงคน หนึ่งมาทูลขอโทษให้พี่ชาย ทรงสอบถามพอพระทัยเหตุผล จึงทรงยกโทษให้ทั้งสามีและลูกชายของนางด้วย

๘. สาเกตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรพราหมณ์เมืองสาเกต แม้ชาติปัจจุบันเป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ยังมีความคุ้นเคยกับพราหมณ์ ๒ สามีภรรยานั้น

๙. วิสวันตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหมองู บังคับให้งูดูดพิษที่กัดคนไปแล้ว แต่งูไม่ยอม จึงช่วยชีวิตของบุรุษนั้นด้วยการพอกยาและร่ายมนตร์

๑๐. กุททาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษีชื่อกุททาลบัณฑิต ได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าพรหมทัตถึงเรื่องการชนะตนเองดีกว่าชนะข้าศึกถึงร้อยครั้ง พระราชาทรงเลื่อมใส จึงได้เสด็จออกผนวช

๘. วรุณวรรค หมวดว่าด้วยไม้กุ่ม

๑. วรุณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ได้ตำหนิลูกศิษย์ผู้เกียจคร้าน ทำงานไม่ถูกเวลาย่อมเดือดร้อน

๒. สีลวนาคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างผู้มีศีล ได้ตำหนิคนอกตัญญูผู้ไม่รู้คุณคนจึงถูกแผ่นดินสูบ

๓. สัจจังกิรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ไม่สะทกสะท้านในการที่ตนถูกพระกุมารประทุษร้าย แต่ได้กล่าวว่า □ขอนไม้ลอยน้ำยังประเสริฐกว่าคนประทุษร้ายมิตร□

๔. รุกขธัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้แสดงธรรมแก่รุกขเทวดาให้รู้จักเลือกจับจองวิมานที่ปลอดภัย

๕. มัจฉชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาปลา ได้ร้องขอฝนให้ตกลงมาช่วยหมู่ญาติให้รอดพ้นจากอันตราย

๖. อสังกิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้แสดงธรรมแก่พวกพ่อค้าเกวียนว่า □ท่านไม่กลัวทั้งในบ้านและป่าเพราะท่านมีแต่เมตตากรุณา□

๗. มหาสุปินชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้ทำนายพระสุบินของพระเจ้ากรุงพาราณสี ๑๖ ข้อ

๘. อิลลิสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นช่างกัลบก ต้องเที่ยวตามหาอิลลีสเศรษฐีผู้มีความตระหนี่จึงถูกท้าวสักกะทรมาน แต่ท่านหาไม่พบ

๙. ขรัสสรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเกวียน ได้ตำหนิกำนันซึ่งร่วมมือกับพวกโจรปล้นชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน

๑๐. ภีมเสนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจูฬธนุคคหบัณฑิต ได้ตำหนินายภีมเสนผู้ชอบคุยโวโอ้อวด แต่ไม่เก่งจริงดังที่คุย

๙. อปายิมหวรรค หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา

๑. สุราปานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ติเตียนลูกศิษย์ของตนผู้อยู่ห่างจากอาจารย์แล้วพากันดื่มสุราแสดงอาการวิปลาสไม่น่าดูว่า □เป็นสิ่งไม่ควรทำ□

๒. มิตตวินทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทพบุตร ไปเที่ยวเมืองนรก เห็นนายมิตตวินทกะทูนจักรไว้ จึงกล่าวติเตียนเพราะโทษที่เคยประทุษร้ายมารดา

๓. กาฬกัณณิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมหาเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ได้กล่าวติเตียนคนที่ให้ขับไล่เพื่อนออกจากเรือนว่าเป็นสิ่งไม่ควรทำ ท่านได้ช่วยสงเคราะห์เพื่อนไว้ ต่อมาเพื่อนก็ได้ช่วยรักษาทรัพย์ของท่านไว้เช่นกัน

๔. อัตถัสสทวารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมหาเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี โต้ตอบปัญหาของบุตรชายถึงช่องทางให้เกิดประโยชน์ ๖ ประการ

๕. กิมปักกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเกวียน ได้ช่วยบริวาร ให้พ้นจากความตายที่กินผลไม้มีพิษ ซึ่งอุปมาด้วยบุคคลผู้บริโภคกามย่อมถูกกามขจัดเสีย

๖. สีลวีมังสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ต้องการจะทดลองพระราชาว่านับถือตนด้วยชาติตระกูลหรือด้วยศีล

๗. มังคลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้แสดงธรรมแก่พราหมณ์สองพ่อลูกไม่ให้ถือมงคลในทางที่ผิด

๘. สารัมภชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโคชื่อสารัมภะ สอนพราหมณ์ ผู้พูดคำหยาบให้พ่ายแพ้พนัน ต่อภายหลังเมื่อพราหมณ์พูดไพเราะจึงกลับให้ได้ทรัพย์มากยิ่งขึ้น

๙. กุหกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิต ได้ติเตียนดาบสโกง ที่หลอกลวงเอาทรัพย์ของท่านเศรษฐีไป แต่ทำทีเหมือนเป็นคนสำรวมไม่เกี่ยวข้องแม้เพียงเส้นหญ้า

๑๐. อกตัญญุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมหาเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ได้กล่าวตำหนิคนของตนที่ทำการแก้แค้นแก่คนของเศรษฐีชาวชนบทว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสม

๑๐. ลิตตวรรค หมวดว่าด้วยลูกสกาเคลือบยาพิษ

๑. ลิตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักเลงสกา ทำอุบายวางยาพิษแก่นักเลงสกาโกงแล้วกลับช่วยชีวิตไว้

๒. มหาสารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต หาอุบายให้ได้เครื่องประดับของพระเทวี ที่ถูกวานรลักไป

๓. วิสสาสโภชนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี ได้แสดงธรรมแก่บริษัทไม่ให้ไว้วางใจในคนที่ไม่คุ้นเคย แม้คนคุ้นเคยก็ไม่พึงไว้วางใจเพราะอาจมีภัยได้

๔. โลมหังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักบวชชีเปลือย เมื่อทดลอง ดูตบะของลัทธิภายนอกแล้วเห็นว่าไม่ใช่ทางจึงกลับมาประพฤติตามทางที่ถูกต้อง

๕. มหาสุทัสสนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชาพระนามว่ามหาสุทัศน์ ได้สอนพระนางสุภัททาเทวีและบริษัททั้งหลายให้เห็นว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา

๖. เตลปัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสองค์สุดท้องในพระโอรส ๑๐๐ องค์ของพระเจ้าพรหมทัต ยึดมั่นในคำสอนของพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่หลงอุบายนางยักษ์จึงได้ไปครองเมืองตักกสิลาโดยปลอดภัย

๗. นามสิทธิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ได้แสดงให้ศิษย์เห็นว่าชื่อนั้นไม่ใช่สิ่งเป็นมงคลหรืออัปปมงคลแต่อย่างใด เพราะเป็นแต่เรื่องสมมติเท่านั้น

๘. กูฏวาณิชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าชื่อบัณฑิต แต่รู้เท่าทันเพื่อนพ่อค้าโกงชื่ออติบัณฑิตจึงเอาไฟเผาต้นไม้ให้เทวดาปลอมออกมาปรากฏตัว

๙. ปโรสหัสสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็น ฤาษี ก่อนตายได้บอกให้ศิษย์นับถือศิษย์ผู้เป็นหัวหน้า แต่พวกศิษย์โง่ ๆ ไม่ฟังจึงแสดงคุณพิเศษของตนให้ดู

๑๐. อสาตรูปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต เมื่อ

พระเจ้าโกศลทรงยกทัพมาล้อมเมืองและปลงพระชนม์ พระโอรสเสด็จได้หนีไปทางท่อระบายน้ำต่อมาได้ไปล้อมเมืองและยึดราชสมบัติคืนได้

๑๑. ปโรสตวรรค หมวดว่าด้วยคนเกินร้อย

๑. ปโรสตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษีกล่าวยกย่องศิษย์ผู้รู้เหตุผลของภาษิต

๒. ปัณณิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา เห็นอุบาสก

ชาวกรุงพาราณสีจับมือธิดาเพื่อลองใจว่ารู้เดียงสาหรือยัง

๓. เวริชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมหาเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี หนีพวกโจรมาได้ในระหว่างทางกล่าวว่าบัณฑิตไม่ควรอยู่ในที่ที่มีคนคู่เวรกันอยู่

๔. มิตตวินทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดา เห็นนายมิตตวินทะ ตกนรก จึงได้กล่าวถึงเหตุที่นายมิตตวินทะถูกจักรบดศีรษะเพราะเหตุแห่งความโลภ

๕. ทุพพลกัฏฐชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา สอนช้างไม่ให้กลัวไม้แห้ง

๖. อุทัญจนีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส สอนลูกชายผู้ถูก

นางอุทัญจนีหลอกลวงเอาสิ่งของไป ให้เจริญเมตตาพรหมวิหารจนได้ฌาน

๗. สาลิตตกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้กราบทูลลาไปเรียนศิลปวิทยา โดยยกเรื่องบุรุษดีดมูลแพะแล้วได้หมู่บ้านเป็นรางวัล

๘. พาหิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ยกเหตุผลเรื่องการเรียนศิลปะว่าควรเรียนทุกอย่าง เพราะแม้หญิงสาวบ้านนอกเรียนกิริยาเอียงอายยังทำให้พระราชาพอพระทัยได้

๙. กุณฑปูวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้บอกให้คนยากจนทำพลีกรรมด้วยสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วบอกขุมทรัพย์ให้

๑๐. สัพพสังหารกปัญหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต ชำระความเรื่องโจรลักเครื่องประดับโดยการขัดสีเครื่องประดับก็รู้ว่าหญิงผู้เป็นขโมยพูดเท็จ หญิงผู้เป็นเจ้าของพูดจริง

๑๒. หังสิวรรค หมวดว่าด้วยการเยาะเย้ย

๑. คัทรภปัญหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต ได้กราบทูลพระเจ้าวิเทหราชเปรียบเทียบบุตรประเสริฐกว่าบิดาให้สดับ

๒. อมราเทวีปัญหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต ได้กล่าวปริศนาต่าง ๆ กับนางอมราเทวี

๓. สิงคาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้กล่าวปลอบใจพราหมณ์ผู้เสียรู้สุนัขจิ้งจอก

๔. มิตจินตีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปลาชื่อมิตจินตี ได้หาอุบายช่วยเพื่อนปลาทั้ง ๒ ให้หลุดพ้นจากตาข่าย

๕. อนุสาสิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานก ได้กล่าวตำหนินางนกป่า ซึ่งดีแต่สอนคนอื่นแต่ตนเองโลภจัดจนตัวตาย

๖. ทุพพจชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักเต้นระบำ ได้เตือนสติอาจารย์ไม่ให้ประมาทในการกระโดดข้ามหอก

๗. ติตติรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบสสอนลูกศิษย์ผู้เป็นคนปากร้ายเปรียบเทียบกับนกกระทาตายเพราะปาก

๘. วัฏฏกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกระจาบ บอกอุบายทำเป็นอดอาหารจึงรอดชีวิตมาได้

๙. อกาลราวิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ตำหนิไก่ตัวที่ไม่เคยอยู่ในสำนักครูอาจารย์จึงขันไม่ถูกเวลา จนถูกฆ่าตาย

๑๐. พันธนโมกขชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ถูกพระมเหสีใส่ความ แต่ก็เอาตัวรอดมาได้ด้วยปัญญาของตน

๑๓. กุสนาฬิวรรค หมวดว่าด้วยกอหญ้าคา

๑. กุสนาฬิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาอยู่ที่กอหญ้าคา ได้หาอุบายให้รุกขเทวดาได้รุกขวิมานคืน

๒. ทุมเมธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างเผือก ถูกพระราชาผู้ไม่มีบุญริษยาจะฆ่าให้ตาย จึงพานายควาญช้างเหาะหนีไปอยู่กรุงพาราณสี

๓. นังคลีสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ พยายามที่จะสอนศิษย์ผู้โง่เขลาให้เป็นคนฉลาด แต่ไม่อาจทำได้ จึงต้องปล่อยไป

๔. อัมพชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีได้สรรเสริญฤาษีผู้มีวัตรดีที่ได้ช่วยเหลือสัตว์ไม่ให้อดน้ำตายในฤดูแล้ง

๕. กฏาหกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมหาเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ถูกลูกทาสปลอมตัวอ้างว่าเป็นบุตรของท่านไปแต่งงานกับลูกสาวเศรษฐีต่างเมือง แต่เมื่อท่านไปพบกลับไม่เอาเรื่อง เพียงแต่บอกให้ภรรยาของเขาได้รับรู้กำเนิดเดิมของเขาเท่านั้น

๖. อสิลักขณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชนัดดา ทำอุบายจามได้พระราชธิดาพระเจ้ากรุงพาราณสีมาเป็นพระชายาและได้ครองราชสมบัติสืบมา

๗. กลัณฑุกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ใช้ลูกนกแขกเต้าตามหาทาสคนหนึ่งที่หนีไปแต่งงานกับธิดาเศรษฐีชาวชนบท

๘. พิฬารวตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหนู ได้ต่อสู้กับสุนัขจิ้งจอกที่หลอกกินบริวารของตน

๙. อัคคิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหนู ได้กล่าวตำหนิสุนัขจิ้งจอกที่หลอกกินบริวารของตน

๑๐. โกสิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ สอนศิษย์ให้ทำยาแก้โรคมารยาของภรรยา จนนางยอมลุกขึ้นทำงานบ้าน

๑๔. อสัมปทานวรรค หมวดว่าด้วยการไม่รับสิ่งของ

๑. อสัมปทานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสังขเศรษฐี ให้การสงเคราะห์เพื่อนผู้อกตัญญูจนภรรยาไม่พอใจ

๒. ปัญจวีรุกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสองค์สุดท้าย ตั้งมั่นอยู่ในโอวาทของพระปัจเจกพุทธเจ้าทำให้ได้ครองเมืองตักกสิลา

๓. ฆตาสนชาดกพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานก เมื่อเห็นที่อยู่มีภัย จึงพาฝูงนกไปอาศัยอยู่ที่อื่น

๔. ฌานโสธนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส สิ้นชีพแล้วไปเกิดในอาภัสสรพรหม กลับลงมาสอนศิษย์ผู้ไม่เชื่อฟังคำของศิษย์ผู้ใหญ่

๕. จันทาภชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส สิ้นชีพแล้วไปเกิดในพรหมโลก กลับมาสอนวิธีปฏิบัติกสิณให้แก่ศิษย์

๖. สุวัณณหังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ทอง มาสลัดขนทองให้แก่ภรรยาและธิดา แต่ถูกจับถอนขนจนหมด ขนที่ขึ้นมาใหม่กลับเป็นสีขาวปกติ

๗. พัพพุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นช่างสลักหิน ได้ช่วยนางหนูให้พ้นจากอำนาจแมว และได้ทรัพย์เป็นทุนจำนวนมาก

๘. โคธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ย ได้กล่าวติเตียนดาบส อย่างรุนแรงที่ใช้อุบายลวงจะกินตน

๙. อุภโตภัฏฐชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา กล่าวติเตียนนายพรานเบ็ดผู้หวังจะคิดหวงลาภก่อนได้ลาภ

๑๐. กากชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญากา ได้เสี่ยงชีวิตช่วยเหลือฝูงกาให้พ้นจากอันตราย เพราะความผูกอาฆาตของปุโรหิต

๑๕. กกัณฏกวรรค หมวดว่าด้วยกิ้งก่า

๑. โคธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ย สอนลูกไม่ให้ทำความสนิทสนมกับกิ้งก่า แต่บุตรไม่ยอมฟัง จึงนำความพินาศมาสู่ตระกูลเหี้ย

๒. สิงคาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุนัขจิ้งจอก กล่าวตำหนินักเลงสุราผู้ใช้อุบายลวงจะฆ่าตน

๓. วิโรจนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาไกรสรราชสีห์ กล่าวถึงสุนัขจิ้งจอกที่พยายามเลียนแบบตนแต่ก็ถูกช้างเหยียบถึงแก่ความตาย

๔. นังคุฏฐชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์บูชาไฟ รู้ว่าการบูชาไฟไม่มีประโยชน์จึงหมดศรัทธาหันกลับมาบำเพ็ญเพียรทางจิต

๕. ราธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกแขกเต้า สอนนกแขกเต้าน้องชายไม่ให้พูดถึงความไม่ดีของผู้อื่นเมื่อเห็นว่าตนไม่ปลอดภัยต่อเมื่อได้โอกาสแล้วค่อยพูด

๖. กากชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาประจำมหาสมุทร ได้ห้ามฝูงกาไม่ให้วิดน้ำในมหาสมุทร เพราะจักเป็นการเหนื่อยเปล่า

๗. ปุปผรัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาประจำอากาศห้ามบุรุษคนหนึ่งผู้หลงภรรยาไม่ให้ลักของหลวง แต่เขาไม่ฟังจึงถูกลงโทษถึงตาย

๘. สิงคาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุนัขจิ้งจอก เพราะความติดในรส จึงเข้าไปติดอยู่ในท้องช้างที่ตาย และประสบทุกข์แทบปางตาย

๙. เอกปัณณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีได้สอนพระราชกุมารผู้โหดร้ายด้วยการอุปมาด้วยหน่อสะเดา

๑๐. สัญชีวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ตำหนิศิษย์ผู้ชุบชีวิตเสือโคร่งที่ตายไปแล้วให้กลับคืนชีพจนมาทำให้ตนเองถึงต้องสิ้นชีวิต

๒. ทุกนิบาต

๑. ทัฬหวรรค หมวดว่าด้วยความกระด้าง

๑. ราโชวาทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ได้ประทานโอวาทแก่พระเจ้ากรุงสาวัตถีให้ตั้งอยู่ในธรรมคือพึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะความไม่ดีด้วยความดี เป็นต้น

๒. สิงคาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ เห็นน้องชายทั้ง ๖ ตายเพราะความโง่เขลา จึงบันลือสีหนาทให้สุนัขจิ้งจอกหัวใจแตกตาย

๓. สูกรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ ยอมยกชัยชนะให้สุกรโดยไม่ยอมต่อสู้ เพราะเกลียดคูถที่ติดอยู่ที่ตัวสุกร

๔. อุรคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส สอนให้นาคและครุฑมีเมตตากรุณาต่อกัน เป็นมิตรกัน

๕. ภัคคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรพราหมณ์ ช่วยบิดาให้พ้นจากถูกยักษ์จับกิน และทรมานยักษ์ให้ตั้งอยู่ในศีล ๕

๖. อลีนจิตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอลีนจิตตกุมาร อาศัยพญาช้างเผือกจับพระเจ้าโกศลได้ ได้รับชัยชนะในสงคราม

๗. คุณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ระลึกถึงคุณของ สุนัขจิ้งจอกที่ช่วยให้พ้นจากหล่มได้ จึงให้พาครอบครัวไปอยู่รวมกันในถ้ำ

๘. สุหนุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต หาวิธีแก้ไขอำมาตย์โกงแก่พวกพ่อค้าม้า โดยให้ปล่อยม้าโกงไปอยู่กับม้าโกงทำให้ กันความชั่วได้

๙. โมรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกยูงทองตั้งมั่นอยู่ในพระปริตร นอบน้อมพระพุทธเจ้าและพระธรรมทั้งหลายทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น และทำให้นายพรานจับตัวไม่ได้ตลอด ๗ ชั่วกษัตริย์ ต่อเมื่อลืมสาธยายพระปริตรจึงถูกจับตัวได้

๑๐. วินีลกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าวิเทหราชทอดพระเนตรลูกหงส์ ๒ ตัว นำลูกกาวินีลกะไปทางอากาศด้วยการคาบปลายไม้ตัวละข้างให้ลูกกาจับตรงกลาง

๒. สันถววรรค หมวดว่าด้วยความสนิทสนม

๑. อินทสมานโคตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษี ได้ติเตียนสหายฤาษีผู้ไม่เชื่อฟังนำลูกช้างมาเลี้ยงจนถูกช้างเหยียบตาย

๒. สันถวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็น

ดาบสได้ตำหนิการบูชาไฟว่าไม่มีประโยชน์อะไร จึงดับไฟเสียแล้วเข้าป่าบำเพ็ญเพียร ทางจิต

๓. สุสีมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าสุสีมะ เรียนจบไตรเพทและหัตถีสูตรจนได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่สมโภชช้างแทนบิดา

๔. คิชฌชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกแร้ง เลี้ยงดูมารดาบิดา ได้ตอบแทนคุณเศรษฐีที่ช่วยให้พวกตนหายหนาว จึงพาบริวารไปคาบเอาเสื้อผ้าไปทิ้งลงที่บ้านเศรษฐี

๕. นกุลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี เห็นกิริยาการนอนแบบระวังตัวของพังพอนแล้วสอนให้พังพอนกับงูเห่าเป็นมิตรกัน

๖. อุปสาฬหกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี สอนพราหมณ์กับบุตรให้รู้ว่าที่ที่สัตว์ไม่เคยตายไม่มีในโลก

๗. สมิทธิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีถูกนางเทพธิดาประเล้าประโลมด้วยกามคุณแต่ท่านไม่ยินดีด้วย กลับแสดงธรรมให้นางฟังทำให้นางจนปัญญายอมหลีกไป

๘. สกุณัคฆิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกมูลไถ ออกหากินไปต่างแดน ถูกเหยี่ยวนกเขาจับได้ แต่ก็แก้ไขเอาตัวรอดได้ด้วยปัญญาของตน

๙. อรกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษี

ได้พรหมวิหาร ๔ จนได้เป็นศาสดาชื่ออรกะ สอนการแผ่เมตตา มีบริวารมาก

๑๐. กกัณฏกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต กราบทูลพระเจ้าวิเทหะถึงกิ้งก่าได้ทรัพย์แล้วทำหยิ่ง ไม่แสดงความเคารพเหมือนก่อน

๓. กัลยาณวรรค หมวดว่าด้วยธรรมอันงาม

๑. กัลยาณธัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชาวกรุงพาราณสีออกบวชเป็นฤาษีได้แสดงกัลยาณธรรมแก่พระราชา

๒. ทัททรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ติเตียนสุนัข

จิ้งจอกที่พยายามบันลือเสียงแข่งกับราชสีห์

๓. มักกฏชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็น

ดาบส สอนลูกให้รู้จักวานรที่ปลอมตัวเป็นฤาษี มาขอผิงไฟด้วยในคราวฝนตกหนัก

๔. ทุพภิยมักกฏชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ติเตียน

วานรที่ไม่รู้จักบุญคุณให้น้ำดื่มแล้วยังมาถ่ายคูถรดศีรษะอีก

๕. อาทิจจุปัฏฐานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวช เป็นฤาษี สอนชาวเมืองไม่ให้เลื่อมใสต่อวานรตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นสัตว์ไม่มีศีล

๖. กฬายมุฏฐิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้ากรุงพาราณสี กราบทูลพระราชาถึงความโง่ของวานรที่แสวงหาประโยชน์ส่วนน้อย ยอมทิ้ง ประโยชน์ส่วนใหญ่ ทำให้พระราชาได้คิดยอมยกกองทัพกลับ

๗. ตินทุกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร ปลอบใจบริวารให้เบาใจว่าจะต้องพ้นภัยเพราะวานรหลานชายที่ฉลาด

๘. กัจฉปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นช่างปั้นหม้อ ได้ยกเรื่องเต่าซึ่งติดที่อยู่จนทำให้ตนถึงตายมาเป็นเครื่องสอนธรรมแก่ประชาชน

๙. สตธัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุรุษจัณฑาล แบ่งอาหารให้แก่สตธรรมมาณพ เขาบริโภคแล้วอาเจียรออกมาหมด เพราะรังเกียจในความเป็นคนจัณฑาล

๑๐. ทุทททชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีได้สอนชาวบ้านให้รู้ว่าการให้สิ่งของที่ให้โดยยากนั้นเป็นการดี

๔. อสทิสวรรค หมวดว่าด้วยอสทิสกุมาร

๑. อสทิสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอสทิสราชกุมาร เรียนจบ

วิชา ๑๘ ศาสตร์ เก่งในการยิงธนู ทรงขับไล่พระราชาข้าศึก ๗ พระองค์ให้หนีไป

๒. สังคามาวจรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนายหัตถาจารย์ ได้พูดปลุกใจช้างให้ฮึกเหิมจนสามารถทำลายประตูเมืองเข้าไปได้

๓. วาโลทกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต แสดงสภาพธรรมดาของผู้ต่ำและผู้สูงถวายพระราชา

๔. คิริทัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต หาอุบายให้ม้าขากะเผลกเดินตรงโดยการให้เปลี่ยนคนเลี้ยงที่เดินตรง

๕. อนภิรติชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์สอน ศิษย์ผู้หนึ่งให้ตัดความกังวลในเรื่องครอบครัวเสีย จะเกิดปัญญาในการสาธยายมนตร์

๖. ทธิวาหนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้า พรหมทัต ได้กราบทูลเหตุที่มะม่วงมีรสขมเพราะการระคนกับต้นสะเดา

๗. จตุมัฏฐชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้ติเตียนสุนัข
จิ้งจอกที่ไม่รู้จักฐานะของตน

๘. สีหโกตฤชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ ได้สอนลูกของตนที่เกิดแต่นางจิ้งจอก ไม่ให้บันลือในท่ามกลางราชสีห์

๙. สีหจัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชาวนา รู้เท่าทันลาที่เอาหนังราชสีห์มาสวมแล้วไปลงกินข้าวกล้าในนา เพราะเมื่อมันร้องออกมาก็รู้ว่าไม่ใช่ราชสีห์

๑๐. สีลานิสังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาประจำสมุทร ได้ ช่วยเหลืออุบาสกผู้มีศรัทธา ศีล และจาคะให้พ้นภัย

๕. รุหกวรรค หมวดว่าด้วยรุหกปุโรหิต

๑. รุหกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงเกลี้ย
กล่อมให้ปุโรหิตคืนดีกับภรรยา แต่ไม่สำเร็จ

๒. สิริกาฬกัณณิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต ได้แสดง เรื่องสิริกับกาฬกัณณีถวายแด่พระเจ้าวิเทหะ

๓. จูฬปทุมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าปทุม ทรงให้อภัยแก่พระชายาผู้คิดปลงพระชนม์พระองค์

๔. มณิโจรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคหบดีผู้มีภรรยาสวย ถูกพระเจ้าพรหมทัตออกอุบายหาว่าลักแก้วมณีหวังจะประหารชีวิตแล้วยึดภรรยา แต่ทำไม่สำเร็จ

๕. ปัพพตูปัตถรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ทูลขอให้พระราชาอภัยโทษแก่ปุโรหิตและนางสนมที่ลักลอบเป็นชู้กัน

๖. วลาหกัสสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาม้าวลาหก ได้ช่วย พวกพ่อค้าสำเภาแตกให้พ้นอันตราย

๗. มิตตามิตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีสอนศิษย์ให้รู้จักลักษณะของมิตรและศัตรู

๘. ราธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้าชื่อราธะ ได้บอกพราหมณ์ถึงพฤติกรรมของนางพราหมณีผู้ประพฤตินอกใจในขณะที่พราหมณ์ไม่อยู่

๙. คหปติชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคหบดี จับผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นชู้กับภรรยาของตนได้เพราะกิริยาของคนทั้ง ๒ ส่อพิรุธ

๑๐. สาธุสีลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ สอน ศิษย์ของตนให้เลือกบุตรเขยที่เป็นคนมีศีลดีกว่าคนรูปงาม

๖. นตังทัฬหวรรค หมวดว่าด้วยเครื่องผูกที่มั่นคง

๑. พันธนาคารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคหบดีผู้ตกยาก ต้องรับจ้างเลี้ยงมารดา ต่อมาขออนุญาตภรรยาออกบวชแต่นางไม่ยอม จึงหนีออกบวชเป็นฤาษี

๒. เกฬิสีลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ได้ทรมานพระเจ้าพรหมทัตให้ละพยศที่ชอบทรมานสัตว์ที่ชรา

๓. ขันธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี

สอนให้ดาบสทั้งหลายเจริญเมตตาในตระกูลพญางูทั้ง ๔ ตระกูล

๔. วีรกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกาน้ำ ห้ามมิให้กาบกเอาอย่างในการหากินในทะเล แต่กาบกไม่เชื่อ จึงติดสาหร่ายตาย

๕. คังเคยยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำ เห็นปลา ๒ ตัวไปถามเต่าว่าใครงามกว่ากัน แต่เต่ากลับตอบว่าเต่างามกว่า

๖. กุรุงคมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกวาง ไปติดบ่วงนายพราน ได้อาศัยสหายคือเต่าและนกกระเต็นช่วยชีวิตไว้

๗. อัสสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส ได้ช่วยให้พระเจ้าอัสสกะสร่างจากความโศกที่พระอัครมเหสีของพระองค์สวรรคตไปเกิดเป็นหนอน

๘. สุงสุมารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร เอาตัวรอดจาก จระเข้ได้ด้วยปัญญา

๙. กุกกุฏชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้เห็นเหตุที่ไก่กล่าวเยาะเย้ยนายพรานที่มาลวงดักไก่

๑๐. กัณทคลกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกหัวขวาน ห้ามไม่ให้นกหัวขวานสหายเอาอย่างในการเจาะไม้ตะเคียน แต่นกหัวขวานสหายไม่ฟังกลับเจาะไม้ตะเคียนจนกระหม่อมแตกตาย

๗. พีรณถัมภกวรรค หมวดว่าด้วยป่าช้าพีรณถัมภกะ

๑. โสมทัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโสมทัตตกุมาร ได้พยายาม ฝึกบิดาในการเข้าเฝ้าเพื่อทูลขอโคกับพระเจ้ากรุงพาราณสี แต่บิดาเข้าสู่ที่ประชุมก็กลับลืมทำให้ลูกชายต้องกราบทูลขอแทน

๒. อุจจฉิฏฐภัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักฟ้อนผู้ยากจน บอกให้พรามหณ์รู้เหตุที่นางพราหมณีนอกใจ

๓. ภรุราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส เกิดวิวาทแย่งต้นไม้กับดาบสคณะอื่น

๔. ปุณณนทีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ถูกพระราชาขับไล่ให้ไปอยู่ในชนบทเพราะถูกคำยุยง แต่ต่อมาก็เข้าใจในปริศนาที่พระราชาส่งไปเชิญกลับเข้าเมือง

๕. กัจฉปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ได้ติเตียนเต่าที่ตายเพราะพูดมาก เปรียบเทียบให้พระราชาได้ทรงทราบ

๖. มัจฉชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต

เสด็จไปเที่ยวชายหาด ได้ยินปลาตัวหนึ่งซึ่งจะถูกย่างไฟรำพึงรำพันถึงภรรยาจึงขอ ร้องให้ปล่อยปลาตัวนั้นไป

๗. เสคคุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา เห็นอุบาสกทดลองจับมือธิดา นางก็ร้องไห้คร่ำครวญขึ้นและขอร้องไม่ให้บิดาทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม

๘. กูฏวาณิชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ผู้ตัดสินคดีของพระเจ้าพรหมทัต ได้พิพากษาเรื่องที่มีการโกงกันว่าหนูกินผาลและเหยี่ยวเฉี่ยวทารกไป

๙. ครหิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร ติเตียนมนุษย์ที่ไม่รู้จักความไม่เที่ยง แสวงหาแต่ทรัพย์เป็นของตนให้หมู่วานรบริวารฟัง

๑๐. ธัมมัทธชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้า

ยสปาณี ถูกเสนาบดีผู้พิพากษาโกงใส่ความให้พระราชาประหารชีวิต แต่ได้ท้าวสักกะ เสด็จลงมาช่วยทำให้รอดชีวิต

๘. กาสาววรรค หมวดว่าด้วยผ้ากาสาวพัสตร์

๑. กาสาวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้าง ติเตียนมนุษย์เข็ญใจ

ที่นำผ้ากาสาวพัตร์มาห่มแล้วลอบฆ่าช้างบริวารว่าเป็นการทำที่ไม่เหมาะสม

๒. จูฬนันทิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร ได้สละชีวิตของตนและน้องหวังช่วยมารดา แต่ก็ถูกพรานใจบาปฆ่าหมดทั้ง ๓ แม่ลูก พรานนั้นกลับถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีมหานรก

๓. ปุฏภัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัตได้หาวิธีให้พระราชายกย่องพระมเหสีด้วยให้ทรงระลึกถึงความหลัง

๔. กุมภีลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร แสดงธรรมแก่จระเข้ว่าผู้ที่มีธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ธรรม ธิติ จาคะ ย่อมพ้นจากศัตรูได้

๕. ขันติวัณณนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ได้ทรงอดโทษให้แก่ปุโรหิตผู้ประพฤติผิดประเวณีกับนางสนมของพระองค์

๖. โกสิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ ได้กราบทูลเรื่องฝูงกาโจมตีนกเค้า แต่นกเค้าที่ฉลาดก็เอาตัวรอดได้ เหมือนคนผู้ฉลาดไม่ทำประโยชน์ให้เสียไป

๗. คูถปาณกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาได้เห็นหนอน

เมาสุราท้าช้างสู้ แต่ช้างไม่ยอมสู้กลับถ่ายอุจจาระทับหนอนตาย

๘. กามนีตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ได้จำแลงกายมาสอนธรรมแก่พระเจ้าพรหมทัตให้คลายจากความโลภเสียบ้าง

๙. ปลายิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชาเมืองตักกศิลา ทรงมีอิสริยยศมากสร้างเมืองอย่างมั่นคง พระเจ้าพรหมทัตทรงยกกองทัพไปรบพอเห็นประตูเมืองก็ต้องถอยทัพกลับ

๑๐. ทุติยปลายิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต พระราชาเมืองตักกสิลาทรงยกกองทัพมาล้อมเมือง เมื่อทอดพระเนตรเห็นกองทัพของพระเจ้ากรุงพาราณสีเข้าก็ท้อพระทัยยอมถอยทัพกลับ

๙. อุปาหนวรรค หมวดว่าด้วยอุปมาด้วยรองเท้า

๑. อุปาหนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนายหัตถาจารย์ สอนวิชาให้แก่ศิษย์คนหนึ่ง ต่อมาศิษย์คิดล้างครูท้าประลองวิชากับอาจารย์ แต่ศิษย์สู้ไม่ได้จึงถูกชาวเมืองลงประชาทัณฑ์จนตาย

๒. วีณาถูณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชาวกรุงพาราณสีได้ไปขอธิดาเศรษฐีผู้เข้าใจว่าคนค่อมเป็นคนมีบุญมาเป็นลูกสะใภ้

๓. วิกัณณกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัตรับสั่ง ให้เลี้ยงปลาและเต่าที่มาฟังดนตรี แต่มีจระเข้มากินปลาจึงสั่งให้เอาชะนักแทงให้หนีไป

๔. อสิตาภูชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี สอนให้พระนางอสิตาภู ผู้เบื่อหน่ายพระสวามีซึ่งไปลุ่มหลงนางกินนรี ให้บริกรรมกสิณจนได้อภิญญา

๕. วัจฉนขชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็น

ดาบส ถูกเพื่อนเศรษฐีชาวกรุงพาราณสีชวนให้สึกออกมาบริโภคกาม แต่ท่านกลับติเตียนกามให้เพื่อนฟัง

๖. พกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาปลามีบริวารมาก เห็นฝูงปลายกย่องนกยาง ได้ให้สติฝูงปลาว่า อย่าไว้ใจในนกยางที่อยู่นิ่ง ๆ ว่าจะคุ้มครองฝูงปลา

๗. สาเกตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรพราหมณ์หลายร้อยชาติ ทำให้เกิดความรักความเยื่อใยเมื่อได้พบหน้ากันในชาติปัจจุบัน

๘. เอกปทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี สอนบุตรน้อยของตนให้มีความขยันเพียงอย่างเดียว มีศีล มีสติกำกับก็จะประสบความสำเร็จในชีวิตได้

๙. หริตมาตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกบเขียว ได้ตัดสินความกรณีที่งูปลาถูกฝูงปลากัดตอบว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้อง

๑๐. มหาปิงคลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้ามหาปิงคละ ตรัสปลอบนายทวารไม่ให้กลัวว่า □พระเจ้ามหาปิงคละจะกลับมาทำร้ายอีก เพราะถูกเผาไปหมดแล้ว□

๑๐. สิงคาลวรรค หมวดว่าด้วยสุนัขจิ้งจอก

๑. สัพพทาฐิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต แก้กลอุบายของสุนัขจิ้งจอกที่ให้ราชสีห์แผดเสียงจะให้ชาวเมืองตกใจกลัวเพื่อจะยึดเอาเมือง แต่สุนัขจิ้งจอกกลับถูกช้างเหยียบตาย

๒. สุนขชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรเศรษฐี ได้บอกอุบายให้สุนัขกัดเชือกหนังที่ผูกล่ามตนเอาไว้แล้วหนีไป

๓. คุตติลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักร้องนักดีดพิณ มีศิษย์ผู้หนึ่งท้าประลอง แต่ก็ต้องพ่ายแพ้ไป ท้าวสักกะโปรดให้มาตลีเทพบุตรนำราชรถมารับไปเยี่ยมชมสวรรค์

๔. วิคติจฉชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้โต้วาทะกับปริพาชกจนพ่ายแพ้หนีไป

๕. มูลปริยายชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์สอนศิษย์ไม่ให้ประมาทในเรื่องเวลา

๖. พาโลวาทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็น

ฤาษี ถูกกุฎุมพีแกล้งให้บริโภคเนื้อสัตว์ แต่ท่านกลับสอนกุฎุมพีว่าผู้ไม่คิดฆ่าสัตว์ ถึงบริโภคก็ไม่บาป

๗. ปาทัญชลิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้ากรุงพาราณสี เมื่อพระเจ้าพรหมทัตสวรรคตแล้วหวังจะยกย่องพระกุมาร แต่พระกุมารเป็นคนปัญญาอ่อนจึงยกย่องพระโพธิสัตว์เสียงเอง

๘. กิงสุโกปมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงวินิจฉัยลักษณะของต้นทองกวาวที่พระกุมารทั้ง ๔ ถกเถียงกัน

๙. สาลกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกุฎุมพีค้าขายข้าวเปลือก รับฝากวานรฝึกรำของหมองูไว้ แต่เจ้าของเป็นคนอันธพาลได้เฆี่ยนตีมัน มันจึงหนีขึ้นต้นไม้ เขาพยายามอ้อนวอนให้มันลงมาแต่ไม่เป็นผล

๑๐. กปิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี พร้อมกับบุตรชาย ถูกวานรปลอมเป็นฤาษีมาขอไฟ ท่านสอนบุตรว่าวานรเป็นสัตว์เลวทรามลามก ประทุษร้ายบ้านเรือน แล้วให้ไล่มันออกไป

๓. ติกนิบาต

๑. สังกัปปวรรค หมวดว่าด้วยความดำริ

๑. สังกัปปราคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษีได้ฌานโลกีย์ เหาะไปบิณฑิบาตรเห็นวิสภาคารมณ์ทำให้ฌานเสื่อม แต่ก็

บริกรรมให้เกิดฌานขึ้นมาใหม่ได้

๒. ติลมุฏฐิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ลงโทษพระกุมารผู้ประพฤติผิด แต่พระกุมารผูกโกรธ เมื่อได้ครองราชสมบัติแล้วคิดจะลงโทษอาจารย์คืน แต่อาจารย์ก็ได้ให้สติกลับตัวเสียใหม่

๓. มณิกัณฐชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบส หาอุบายให้น้องชายขอแก้วมณีจากพญานาค เพื่อไม่ให้พญานาคมารบกวน เพราะการขอสิ่งของอันเป็นที่รักของผู้อื่น เจ้าของย่อมไม่พอใจ

๔. กุณฑกกุจฉิสินธวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าม้า รู้ลักษณะม้าดีและไม่ดี ทดลองลูกม้าสินธพเห็นว่าเป็นม้าดี จึงซื้อไปถวายพระราชา

๕. สุกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกแขกเต้า มีนกแขกเต้าเป็นบริวารจำนวนมาก เมื่อแก่ชราแล้วสอนลูกชายไม่ให้ไปหากินมะม่วงในเกาะ แต่ลูกนกไม่เชื่อฟังทำให้บินหลับตกน้ำตายในมหาสมุทร

๖. ชรูทปานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าพ่อค้าเกวียนเดินทางไปค้าขายทางกันดาร ห้ามพวกพ่อค้าไม่ให้ขุดหาทรัพย์ในบ่อน้ำเก่าลึกเกินไป แต่พ่อค้าเหล่านั้นไม่เชื่อจึงถูกพญานาคพ่นพิษใส่จนตายหมด

๗. คามณิจันทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาทาสมุขกุมาร ถูกอำมาตย์ทดลองปัญญาก็ทรงแก้ไขได้หมด แม้ปริศนา ๑๔ ข้อของอำมาตย์คามณิจันท์

๘. มันธาตุราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามันธาตุ ได้เสวยราชสมบัติในมนุษย์ทั้งหมดและได้ครองเทวโลก แต่ต้องพลัดตกลงมาเพราะกามวิตก

๙. ติรีฏวัจฉชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบส ได้ช่วยพระเจ้าพรหมทัตที่ตกบ่อน้ำให้ขึ้นจากบ่อ ต่อมาพระราชาทรงระลึกถึงคุณ แล้วตอบแทนและสอนให้พระโอรสตอบแทนคุณด้วย

๑๐. ทูตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าโภชนสุทธิครองกรุงพาราณสี ถูกบุรุษโลเลคนหนึ่งแย่งอาหารเสวย แต่เขาให้เหตุผลว่า "เขาเป็นทูตของท้อง เป็นทูตของตัณหา" ทรงพอพระทัยจึงให้ยศใหญ่แก่เขา

๒. ปทุมวรรค หมวดว่าด้วยดอกบัว

๑. ปทุมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรเศรษฐี ได้กล่าววาจาไพเราะขอดอกบัวกับคนเก็บดอกบัว ได้ดอกบัวมัดใหญ่โดยไม่ต้องกล่าวเท็จ

๒. มุทุปาณิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ไม่อาจจะรักษาพระราชธิดาไว้ได้ จำเป็นต้องยกให้เป็นคู่ครองของพระราชภาคิไนย และให้ ครองราชสมบัติต่อไป

๓. จูฬปโลภนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอนิตถิคันถกุมาร ให้สติแก่ดาบสผู้เสื่อมจากฌาน เพราะมาลักลอบเป็นชู้กับพระชายาของพระองค์ ต่อมาดาบสสามารถเจริญฌานให้เกิดขึ้นได้แล้วเหาะหนีไป

๔. มหาปนาทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกเทวราช เป็นผู้รับใช้พระเจ้ามหาปนาทะ

๕. ขุรัปปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าคนรักษาป่า มีบริวารถึง ๕๐๐ คน ได้รับจ้างคุ้มครองพวกพ่อค้าเกวียนให้ข้ามดงที่มีโจรผู้ร้ายซุ่มอยู่ด้วยความกล้าหาญตามหน้าที่ที่รับผิดชอบ

๖. วาตัคคสินธวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นม้าสินธพชื่อวาตัคคะ ถูกนางลาหลงรักด้วยอำนาจราคะ แต่เมื่อพญาม้ามาหากลับแสดงมารยาจนเกินงาม จึงตัดสินใจหนีไป

๗. สุวัณณกักกฏกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้าง ถูกปูทอง หนีบร้องให้นางช้างพังช่วย นางช้างพังร้องขอให้ปูทองปล่อยสามีของนาง ปูทองก็ยอมปล่อย พญาช้างจึงเหยียบปูทองนั้นจนตาย

๘. อารามทูสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิต ติเตียนฝูงวานรที่ถอนรากต้นไม้ขึ้นมาดูก่อนจึงรดน้ำ ถึงแม้ฝูงวานรจะทำหน้าที่ แต่ก็ทำต้นไม้นั้นให้เสียหายหมด คนที่ควรตำหนิ คือ คนดูแลสวน เพราะใช้คนไม่ถูกกับงาน

๙. สุชาตาชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ได้หาอุบายสอนพระมารดามิให้ตรัสคำหยาบ ด้วยการเปรียบเทียบเสียงนกต้อยตีวิด และนกดุเหว่าให้เป็นเหตุ

๑๐. อุลูกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ทอง ได้รับเลือกให้เป็นพญานก โดยก่อนหน้านั้นนกเค้าได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้า แต่ถูกกาคัดค้านจึงเป็นผู้ผูกเวรกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

๓. อุทปานวรรค หมวดว่าด้วยบ่อน้ำ

๑. อุทปานทูสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส ติเตียนสุนัข

จิ้งจอกที่มาดื่มน้ำในบ่อน้ำแล้ว ชอบประทุษร้ายบ่อน้ำด้วยการถ่ายอุจจาระปัสสาวะรดทุกคราวไป ซึ่งเป็นปกติธรรมดาของสุนัขจิ้งจอก

๒. พยัคฆชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ห้ามไม่ให้เพื่อน เทวดาขับไล่ราชสีห์และเสือโคร่งไป แต่เพื่อนไม่เชื่อฟัง กลับขับไล่สัตว์ทั้ง ๒ ไป ต่อมาเมื่อไม่มีสัตว์ทั้ง ๒ แล้ว ชาวบ้านก็เข้ามาตัดต้นไม้จนสิ้น

๓. กัจฉปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี ถูกลิงทำอนาจารก็ทนได้ และได้ช่วยลิงให้พ้นทุกข์จากการถูกเต่างับเพราะไปทำอนาจารที่ปากเต่า

๔. โลลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกพิราบ อาศัยอยู่ใกล้โรงครัว ได้สอนกาเพื่อนกันไม่ให้ไปลักของในโรงครัว แต่กาไม่เชื่อฟัง จึงถูกพ่อครัวจับถอนขนแล้วทาด้วยน้ำเปรียงผสมขิงบดและพริกไทย

๕. รุจิรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกพิราบ ได้ติเตียนกาสหายที่ชอบไปลักขโมยอาหารของมนุษย์มากินจนถูกจับถอนขนจนสิ้น

๖. กุรุธัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะทรงรักษากุรุธรรมพร้อมกับบุคคลรอบข้างพระองค์ คือพระมารดา พระมเหสี มหาอุปราช ปุโรหิต อำมาตย์ผู้วัดนา นายสารถี มหาเศรษฐี อำมาตย์ผู้ตวงข้าวค่านา คนเฝ้าประตูเมืองและนางงามประจำเมือง เป็นเหตุทำให้บ้านเมืองสมบูรณ์ จนชาวเมืองกาลิงคะมาขอกุรุธรรมไปให้พระราชาของตนประพฤติแก้ความแห้งแล้ง

๗. โรมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกพิราบ ติเตียนดาบสโกงที่ลวงจับนกพิราบกิน แต่นกพิราบรู้ทัน ซ้ำขับไล่ให้ไปอยู่ที่อื่น เพราะคนโกงไม่ควรอยู่ในที่นี้

๘. มหิสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระบือป่า อดทนต่อวานรตัวหนึ่ง ที่ชอบมาทำอนาจารในเวลาพักกลางวัน ต่อมาพระโพธิสัตว์ย้ายไปอยู่ที่อื่น มีกระบือดุมาอยู่แทนและได้ขวิดวานรนั้นตาย

๙. สตปัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชาวนา แต่ประกอบอาชีพ โจรกรรมด้วยการดักปล้นมาณพผู้หนึ่ง แต่เห็นกิริยาที่นางสุนัขจิ้งจอกมาช่วย

มาณพนั้นไว้ จึงได้ปล่อยตัวไป

๑๐. ปุฏทูสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ติเตียนฝูงวานรที่ชอบทำลายห่อใบไม้ ที่คนเฝ้าสวนทำไว้ว่าเป็นการทำที่ไม่เหมาะสม พวกมันตอบว่าธรรมเนียมของวานรเป็นอย่างนี้

๔. อัพภันตรวรรค หมวดว่าด้วยผลไม้ทิพย์ชื่ออัพภันดร

๑. อัพภันตรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบส ถูกท้าวสักกะใส่ความว่าลักกินมะม่วงของพระเจ้าพรหมทัต เพียงเพื่อไม่ต้องการให้ดาบสบำเพ็ญบารมีให้ยิ่งขึ้นไป

๒. เสยยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ถูกพระราชาโจรจับขังไว้ในเรือนจำ ทรงแผ่เมตตาให้กับพระราชาโจรนั้น จนได้กลับมาครองราชสมบัติตามเดิม

๓. วัฑฒกีสูกรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา เห็นสุกรของช่างไม้ที่ถูกปล่อยเข้าป่า รวบรวมฝูงสุกรป่าสู้กับเสือโคร่งจนได้ชัยชนะด้วยความสามัคคี จึงให้คำสรรเสริญ

๔. สิริชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีช่วยเหลือนายควญช้างผู้เป็นอุปัฏฐากของตนให้ได้กินเนื้อไก่ที่มีอานุภาพมากจนนายควญช้างได้เป็นพระราชาและภรรยาก็ได้เป็นพระอัครมเหสี

๕. มณิสูกรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบส ตอบปัญหาของฝูงสุกรป่าที่ไปถามถึงวิธีกำจัดรัศมีของแก้วมณีในถ้ำ บอกให้สุกรเหล่านั้นที่กลัวเงาราชสีห์ให้หนีไปอยู่ที่อื่น เพราะไม่มีใครสามารถกำจัดรัศมีแก้วมณีได้

๖. สาลูกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโคชื่อมหาโลหิต สอนน้องชาย ไม่ให้อิจฉาสุกรที่เขาเลี้ยงด้วยอาหารอย่างดี ส่วนตนกินเพียงข้าวฟ่างและหญ้าแก่ ๆ เพราะสุกรเขาเลี้ยงไว้ฆ่าอย่างเดียว

๗. ลาภครหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ แสดงโทษในการแสวงหาลาภแก่ศิษย์

๘. มัจฉุททานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกุฎุมพีให้ทานข้าวแก่ปลาแล้วอุทิศกุศลให้แก่เทวดา เทวดานึกถึงบุญคุณจึงนำทรัพย์มาคืน และแสดงกลโกงของน้องชายให้กุฎุมพีทราบ

๙. นานาฉันทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัตรับสั่ง ให้เรียกปุโรหิตที่ถูกออกจากราชการให้กลับเข้ารับราชการอีกครั้ง เพราะเป็นผู้มีความรู้วิชาดูดาว

๑๐. สีลวีมังสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ได้ทดลองศีลให้เห็นว่าเป็นสิ่งประเสริฐแล้วออกบวช

๕. กุมภวรรค หมวดว่าด้วยหม้อสมบัติ

๑. ภัทรฆฏเภทกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกเทวราช ได้ตำหนิบุตรชายผู้สืบทอดมรดก แต่ไม่ใส่ใจสร้างกุศลรักษาตระกูล เอาแต่ดื่มสุราจนกลายเป็นบุรุษเข็ญใจ

๒. สุปัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญากาชื่อสุปัตตะ ฝูงกาบริวารพากันไปชิงเครื่องเสวยของพระเจ้ากรุงพาราณสีมาให้บริโภค

๓. กายนิพพินทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ผู้เป็นโรค

ดีซ่าน เมื่อรักษาหายแล้วจึงลาบุตรและภรรยาออกบวช

๔. ชัมพุขาทกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา กล่าวติเตียนกากับสุนัขจิ้งจอกที่กล่าวยกย่องกันและกันด้วยคำอันไม่เป็นจริง

๕. อันตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา สถิตอยู่ที่ต้นละหุ่ง กล่าวติเตียนกากับสุนัขจิ้งจอกพร้อมกับไม้ละหุ่งล้วนเลวพอ ๆ กัน

๖. สมุททชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาประจำสมุทร ได้แปลงกายเป็นรูปน่ากลัวขับไล่กาซึ่งมาเที่ยวห้ามปลาและมังกรไม่ให้ดื่มน้ำทะเลมาก เพราะกลัวน้ำทะเลหมด

๗. กามวิลาปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดา ติเตียนโจรที่ถูกหลาวเสียบแต่ก็ยังคร่ำครวญถึงภรรยาผู้ดุร้ายเพราะอำนาจกาม

๘. อุทุมพรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกเทวดา ติเตียนวานรแก่ที่หลอกวานรหนุ่มให้ออกไปหาผลมะเดื่อกินเพื่อแย่งที่อยู่

๙. โกมาริยปุตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส ติเตียนวานรที่ ทำเป็นนั่งเข้าฌานว่า ไม่สามารถบำเพ็ญเพียรให้ฌานเกิดได้เหมือนคนปลูกพืชลงบนแผ่นหิน

๑๐. พกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกเทวราช จำแลงกายเป็นแพะ เข้าไปทดลองตบะหมาใน จนหมาในตบะแตก

๔. จตุกกนิบาต

๑. กาลิงควรรค หมวดว่าด้วยพระเจ้ากาลิงคะ

๑. จูฬกาลิงคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบสถามท้าวสักกะถึงการรบ ระหว่างพระเจ้าอัสสกะกับพระเจ้ากาลิงคะว่าใครจะชนะ ท้าวสักกะตรัสว่าพระเจ้ากาลิงคะจะชนะพระเจ้าอัสสกะจักแพ้ แต่การรบจริงพระเจ้าอัสสกะกลับชนะเพราะความสามัคคีและความเพียร พระเจ้ากาลิงคะแพ้เพราะความประมาท

๒. มหาอัสสาโรหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต เสด็จไปปราบโจรแต่ปราชัย ได้ไปอาศัยคหบดีชาวชนบทอยู่ ต่อมาได้แบ่งราชสมบัติกึ่งหนึ่งแก่สหายผู้มีน้ำใจนั้น

๓. เอกราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงเจริญเมตตาพรหมวิหารจนสามารถสลัดเครื่องจองจำของพระราชาโจรได้

๔. ทัททรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อมหาทัททระสอนนาคน้องชายไม่ให้ใส่ใจต่อคำเหยียดหยามของผู้อื่นเมื่อตนมาอยู่ต่างถิ่น

๕. สีลวีมังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ไปศึกษากับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ถูกอาจารย์ทดลองให้ไปลักทรัพย์แต่ไม่ไปโดยให้เหตุผลว่าสถานที่ลับในการทำชั่วไม่มี อาจารย์พอใจจึงยกธิดาให้เป็นภรรยา

๖. สุชาตาชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ได้กราบทูลพระราชาขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่พระเทวีผู้พลั้งพลาดไป

๗. ปลาสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปลาสรุกขเทวดา ได้สงเคราะห์พราหมณ์ผู้มากวาดใบไม้ทุกวันให้ได้ทรัพย์เป็นจำนวนมาก

๘. ชวสกุณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกหัวขวาน แกล้งทวงถาม

บุญคุณกับราชสีห์ในคราวที่ตนช่วยนำกระดูกที่ติดคอออกมาให้ แต่ไม่ได้รับการตอบแทน จึงติเตียนราชสีห์ว่าเป็นสัตว์ไม่รู้คุณของผู้อื่น

๙. ฉวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคนจัณฑาล เห็นพระเจ้าพรหมทัต นั่งเรียนมนตร์ในที่สูงเป็นการไม่แสดงความเคารพอาจารย์ จึงเข้ามาทูลเตือนว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะ

๑๐. สัยหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้ติเตียนกามคุณและสรรเสริญการออกบวช จึงไม่ปรารถนาการเข้ารับราชการเป็นปุโรหิต

๒. ปุจิมันทวรรค หมวดว่าด้วยไม้สะเดา

๑. ปุจิมันทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา สถิตอยู่ที่ต้น

สะเดา ได้บอกโจรที่มานอนหลับใต้ต้นไม้ให้รีบหนีไป เพราะเกรงว่าถ้าถูกทางการบ้านเมืองจับได้ จักถูกเสียบด้วยไม้ที่โจรมานอนหลับอยู่

๒. กัสสปมันทิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวช เป็นฤาษีได้ให้โอวาทแก่ดาบสผู้เป็นคนแก่สอนยากให้เข้าใจเด็ก ๆ บ้างไม่ควรถือตัวจัดเกินไป

๓. ขันติวาทีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ถูกพระราชาผู้เป็นพาลรับสั่งให้ตัดมือ เท้า ใบหู และจมูก แต่ก็หาโกรธไม่กลับดำรงมั่นอยู่ในขันติธรรม

๔. โลหกุมภิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีได้ทำนายเสียงของเปรต ๔ ตน ที่ต้องการประกาศความทุกข์ของตนให้ผู้อื่นทราบ ไม่ต้องการให้ใครถือเอาเป็นตัวอย่าง แก่พระเจ้าพรหมทัตผู้ได้ยินเสียงเปรตในเวลากลางคืน

๕. มังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรเศรษฐี พร้อมด้วยสหายได้ขอเนื้อนายพราน นายพรานถูกใจเพราะกล่าววาจาดี จึงให้เนื้อทั้งหมด

๖. สสปัณฑิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระต่าย ได้สละชีวิตของตนโดยกระโดดเข้ากองไฟเพื่อให้เนื้อเป็นทานแก่พราหมณ์ที่มาขอ

๗. มตโรทนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี เมื่อพี่ชายตายไปชนทั้งหลายร้องไห้เป็นอันมาก แต่พระโพธิสัตว์หาร้องไห้ไม่ แต่กลับสอนบริวารให้ร้องไห้ถึงคนเป็นที่จะต้องตายว่าน่าสงสารกว่า

๘. กณเวรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรคหบดี แต่เกิดในฤกษ์โจร จึงประกอบอาชีพโจร ถูกทางการจับได้จะนำไปฆ่า แต่หญิงแพศยาคนหนึ่งซึ่งมีจิตหลงรักโจรคนนั้นได้ส่งคนนำทรัพย์ไปถ่ายตัวออกมาเพื่อให้เป็นสามีของนาง

๙. ติตติรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้ตอบปัญหาข้อข้องใจนกกระทาที่ขันต่อจนเป็นเหตุให้เพื่อนนกมาติดข่ายนายพราน และถูกฆ่าเป็นจำนวนมาก

๑๐. สุจจชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ทูลสรรเสริญพระเทวีที่เป็นยอดภรรยาว่า เมื่อสามีทุกข์ก็ทุกข์ด้วย สุขก็สุขด้วย พระราชาจึงพระราชทานตำแหน่งให้ดังเดิม

๓. กุฏิทูสกวรรค หมวดว่าด้วยการประทุษร้ายรัง

๑. กุฏิทูสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกขมิ้น ได้กล่าวติเตียนวานรซึ่งมีลักษณะเหมือนมนุษย์ทุกอย่าง แต่ไม่มีปัญญาสร้างที่อยู่อาศัย

๒. ทุททุภายชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ได้ช่วยชีวิตสัตว์ไว้เป็นจำนวนมาก เพราะไปหลงเชื่อกระต่ายที่ได้ยินผลมะตูมหล่นแต่เข้าใจว่าแผ่นดินถล่ม

๓. พรหมทัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส ได้แสดงโทษแห่งการขอและโทษแห่งการไม่ให้แก่พระเจ้าพรหมทัตทรงสดับ

๔. จัมมสาฏกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าบัณฑิต ได้เตือนปริพาชกผู้หนึ่งไม่ให้ยกย่องแพะ แต่ท่านไม่เชื่อจึงถูกแพะขวิดจนถึงตาย

๕. โคธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ย ได้ติเตียนดาบสผู้คิดร้ายจะฆ่าตน ด้วยการวางท่าน่าเลื่อมใส

๖. กักการุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทพบุตร ติเตียนปุโรหิตผู้กล่าวมุสาวาทเพื่อขอดอกไม้ทิพย์

๗. กากวตีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ถูกสหายพญาครุฑลักพระเทวีไป ทรงใช้ให้นักฟ้อนไปตาม นักฟ้อนกลับเป็นชู้กับพระเทวีอีก พญาครุฑจึงนำพระเทวีมาคืน

๘. อนนุโสจิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ไม่ชอบใจการ ครองเรือน คิดจะออกบวช แต่มารดาบิดาได้หาภรรยามาให้จึงอยู่ครองเรือน เมื่อมารดาบิดาถึงแก่กรรมแล้วจึงพาภรรยาออกบวช แม้ภรรยาตายก็ไม่เศร้าโศกเสียใจ

๙. กาฬพาหุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวานรชื่อว่าราธะ สอน

น้องชาย ไม่ให้ริษยาวานรดำที่เพิ่งถูกจับมาใหม่ว่าได้อาหารมากกว่าตน ไม่นานก็คงถูกไล่ออกไปเพราะชอบหลอกพระกุมาร

๑๐. สีลวีมังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ได้ทดลองศีลว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดแล้วทูลลาพระราชาขอบรรพชา

๔. โกกิลวรรค หมวดว่าด้วยลูกนกดุเหว่า

๑. โกกิลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต หาอุบายสอนพระราชาไม่ให้ตรัสมากเกินไป เพราะการตรัสมากเกินไปย่อมมีภัย เหมือนลูกนกดุเหว่าในรังกา ปีกยังไม่แข็งแต่ร้องเป็นเสียงนกดุเหว่าเสียก่อน จึงถูกแม่กาจิกตกจากรังถึงตาย

๒. รถลัฏฐิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ผู้พิพากษาของพระเจ้าพรหมทัต ได้ชำระความเรื่องปุโรหิตใส่ความว่าพวกเกวียนทำร้าย ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามธรรม

๓. โคธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต หาอุบายให้พระราชาทรงยกย่องพระเทวีผู้มีอุปการคุณต่อพระองค์ โดยให้ระลึกถึงคราวทุกข์ยากมาด้วยกัน

๔. ราโชวาทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบส ถวายโอวาทแก่พระเจ้าพรหมทัตโดยยกอุปมาหมู่มนุษย์คล้ายกับฝูงโคข้ามน้ำ

๕. ชัมพุกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ ติเตียนสุนัขจิ้งจอกผู้ไม่รู้ประมาณกำลังของตัวเอง ใคร่จะแสดงอำนาจอย่างราชสีห์จึงถูกช้างเหยียบตาย อุปมาคนในโลกนี้ถ้ารู้ประมาณทำให้พอเหมาะก็สามารถเจริญได้

๖. พรหาฉัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต กราบทูลพระราชาไม่ให้เศร้าโศกถึงทรัพย์ที่ถูกดาบสลักไป เพราะคนพาลย่อมมีลักษณะอย่างนั้น

๗. ปีฐชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบส แสดงธรรมแก่เศรษฐีชาวกรุงพาราณสีไม่ให้เดือดร้อนใจที่นิมนต์ท่านอยู่จำพรรษาแล้วกลับลืมไม่ได้ถวายความอุปถัมภ์

๘. ถุสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ได้ผูกมนตร์ ให้พระเจ้าพรหมทัตสาธยายเป็นประจำ ป้องกันไม่ให้พระโอรสคิดขบถ

๙. พาเวรุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกยูง เพราะได้รับการฝึกมาดี จึงแสดงการรำแพนหางและขันอย่างไพเราะทำให้ได้ลาภสักการะมากกว่ากา

๑๐. วิสัยหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิสัยหเศรษฐี ถูกท้าวสักกะแกล้งบอกให้เลิกให้ทาน แต่ท่านเป็นผู้มั่นคงในทาน จึงไม่ยอมเลิกและยังจะให้เรื่อยไป

๕. จูฬกุณาลวรรค หมวดว่าด้วยนกกุณาละหมวดสั้น

๑. กุณฑลิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกดุเหว่าชื่อปุณณมุขะ ได้รับฟังการติเตียนหญิงจากนกกุณาละผู้สหายว่า หญิงล้วนเป็นคนไม่ดีชอบคบชู้สู่ชาย

๒. วานรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร คิดหาอุบายเอาตัวรอดจากจระเข้ได้ด้วยปฏิภาณของตนเอง

๓. กุนตินีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ขอร้องให้นางนกกระเรียนอยู่ในราชสำนักต่อไป แม้จะเคยบาดหมางกัน บัณฑิตย่อมให้อภัยกันได้ แต่นางนกกระเรียนไม่ยอมจึงจากไป

๔. อัมพชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ แสดงภาพอันน่ากลัว ขับไล่ดาบสโกงให้หนีไป

๕. คชกุมภชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ได้กล่าวกับตัวโยกเยกมุ่งสอนพระราชาว่า คนเราควรทำกิจที่รีบด่วนและไม่รีบด่วนให้ถูกต้องแล้วจักไม่เสียประโยชน์

๖. เกสวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีชื่อกัปปดาบส เป็นอันเตวาสิกของเกสวดาบส ได้ช่วยรักษาเกสวดาบสให้หายจากโรคลงแดงได้ด้วยเพียงคำพูดที่คุ้นเคยและอาหารที่เคยฉันเท่านั้น

๗. อยกูฏชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงห้ามชาวเมืองฆ่าสัตว์ทำพลีกรรม พวกยักษ์โกรธจะทำร้ายพระองค์ ท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จมาคุ้มครองพระองค์

๘. อรัญญชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี สอนบุตรของตนผู้จะออกจากป่าไปอยู่ในเมืองให้เลือกคบแต่คนดีเท่านั้น เมื่อดาบสผู้เป็นลูกได้ฟังแล้วเกิดท้อใจจึงไม่ยอมสึก

๙. สันธิเภทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงแสดงโทษแห่งความเป็นคนหูเบา โดยทรงยกเรื่องราชสีห์และโคผู้ซึ่งเป็นสหายกัน แต่ต้องมาฆ่ากันตายเพราะเชื่อคำส่อเสียดของสุนัขจิ้งจอก

๑๐. เทวตาปัญหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต ได้กราบทูลเฉลยปัญหา ๔ ข้อที่เทวดาถามแด่พระเจ้าวิเทหะ

๕. ปัญจกนิบาต

๑. มณิกุณฑลวรรค หมวดว่าด้วยต่างหูแก้วมณี

๑. มณิกุณฑลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ถูกพระเจ้าโกศลจับขังไว้ แต่มิได้ทรงแสดงความเศร้าโศกเสียพระทัยแต่อย่างใด กลับเข้าฌานให้พระราชาโจรเห็นจนเกิดความเลื่อมใสจึงคืนราชสมบัติให้

๒. สุชาตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรกุฏุมพีชื่อสุชาตกุมาร หาวิธีสอนบิดาให้หายเศร้าโศกถึงปู่ที่ตายไปแล้วได้ โดยการเกี่ยวหญ้าให้วัวที่ตายแล้ว

กิน วัวไม่ยอมกิน บิดามาเห็นเข้าจึงบอกปริศนาให้ฟัง วัวตายยังเห็นอยู่ แต่ปู่ตาย และเผาไปนานแล้ว ร้องไห้ถึงก็ไม่มีประโยชน์

๓. เวนสาขชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ สอนพรหมทัตตกุมารไม่ให้ประมาทขาดสติ ให้สร้างแต่กรรมดีไว้ แต่กุมารไม่เชื่อ จึงต้องมาประสบทุกข์ทางใจในภายหลัง

๔. อุรคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ชาวนา สั่งสอน ภรรยา บุตรธิดา สะใภ้ และทาสีให้หมั่นเจริญมรณสติ เพราะร่างกายของคน

อุปมาเหมือนงูลอกคราบ

๕. ฆฏชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ได้ทรงแสดงเหตุที่ไม่เศร้าโศกเพราะถูกแย่งชิงราชสมบัติว่า □ความโกรธไม่ก่อประโยชน์อะไร แก้ปัญหาไม่ได้ พระองค์จึงไม่เศร้าโศก□

๖. การันทิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าอันเตวาสิกของอาจารย์ทิศาปาโมกข์ หาอุบายสอนอาจารย์ให้เลิกให้ศีลกับคนทุกคนที่มาพบ เพราะไม่สามารถให้ทุกคนเป็นคนดีได้ เหมือนเราไม่สามารถถมแผ่นดินทั้งโลกให้

เสมอได้

๗. ลฏุกิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้าง ถูกนางนกไส้ร้องขอชีวิตของลูก ๆ นางขอไม่ให้พญาช้างเดินมาทางที่รังของนางอยู่ พญาช้างได้ยอมตามที่นางขอ ส่วนช้างเกเรเดินทางมาตัวเดียวไม่ยอมจึงไปเหยียบรังและลูกน้อยของนางตายหมด นางจึงผูกพยาบาทไปขอร้องกา แมลงวันและกบช่วยกำจัดช้างเกเร และก็ทำได้สำเร็จ

๘. จูฬธัมมปาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจูฬธรรมปาลกุมาร มีอายุ ๗ เดือน ถูกพระเจ้ามหาปนาทะผู้เป็นพระบิดาสั่งให้ประหารชีวิตด้วยการตัดข้อมือ ข้อเท้า และตัดพระเศียร แล้วให้ทำอสิมาลกะโยนขึ้นไปในอากาศแล้วรับด้วยปลายดาบจนร่างกายแหลกเหลวไม่มีชิ้นดี โทษเพราะมารดารักมากเกินไป

๙. สุวัณณมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อมีสีดุจทองไปติดบ่วงนายพราน ภรรยาร้องขอชีวิตต่อนายพรานโดยนางยอมตายแทน นายพรานยอมให้ชีวิตแก่พญาเนื้อและภรรยา เนื้อทั้ง ๒ จึงมอบแก้วมณีที่ตนหากินพบให้เป็นเครื่องตอบแทน

๑๐. สุสันธีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาครุฑ ไปเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต แล้วลักพระนางสุสันธีไปอยู่ในวิมานของตน ต่อมาทราบว่า

พระนางเป็นชู้กับคนธรรพ์ จึงนำพระนางมาส่งคืน

๒. วัณณาโรหวรรค หมวดว่าด้วยการมีผิวพรรณต่างกัน

๑. วัณณาโรหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา เห็นเหตุที่สุนัขจิ้งจอกอยากจะกินเนื้อราชสีห์และเสือโคร่ง จึงยุยงให้สัตว์ทั้ง ๒ ทะเลาะกัน แต่สัตว์ทั้งสองรู้ทัน ตนเองจึงต้องหนีไปอยู่ที่อื่น

๒. สีลวีมังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ปุโรหิต ใคร่จะทดลองศีลหรือสุตะว่าสิ่งใดประเสริฐกว่ากัน เมื่อทราบว่าศีลประเสริฐกว่าจึงทูลลาพระเจ้าพรหมทัตออกบรรพชา

๓. หิริชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี กล่าว

ติเตียนเศรษฐีสหายในชนบทที่ไม่มีความละอาย ไม่ทำการต้อนรับสหายที่เดินทางไปเยี่ยม ต่อมาเมื่อตนส่งคนของตนมาค้าขาย จึงไม่ได้รับการต้อนรับ

๔. ขัชโชปนกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต เทวดาเปรียบเทียบพระโพธิสัตว์เป็นกองไฟ แต่เปรียบเทียบอำมาตย์ทั้ง ๔ มีเสนกอำมาตย์เป็นต้น มีปัญญาเปรียบดังหิ่งห้อย พระราชาเมื่อถามปัญหากับอำมาตย์เหล่านี้ จึงเหมือนคนต้องการไฟแล้วไปขอต่อไฟจากหิ่งห้อย

๕. อหิตุณฑิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าข้าวเปลือก ได้ให้อาหารแก่วานรที่หมองูนำมาฝากเอาไว้ จนวานรเกิดความประทับใจและติเตียน หมองูที่เมาสุราแล้วมาเฆี่ยนตีตน

๖. คุมพิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าพ่อค้าเกวียน นำบริวารเดินทางไปค้าขายต่างเมือง ห้ามบริวารไม่ให้บริโภคอะไรที่พบเห็นในระหว่างทาง บริวารที่เชื่อฟังก็รอดตาย ที่ไม่เชื่อฟังก็ตายไป

๗. สาลิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรกุฏุมพี ได้ติเตียนหมองูที่หลอกให้ตนขึ้นไปจับงูในโพรงไม้โดยบอกว่าเป็นลูกนกสาลิกา เมื่อเห็นว่าเป็นงูจึงโยนมาข้างล่างถูกหมองู และงูได้กัดหมองูตาย

๘. ตจสารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรกุฏุมพี เมื่อโยนงูไปถูกหมองูและหมองูถูกงูกัดตายแล้ว ชาวบ้านได้จับตัวส่งพระราชา แต่พระโพธิสัตว์พร้อมด้วยเด็ก ๆ เข้าไปเฝ้าพระราชาด้วยความสนุกสนาน และได้กราบทูลข้อเท็จจริงจนได้รับยศเป็นอันมาก

๙. มิตตวินทุกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทพบุตร เที่ยวไปในอุสสทนรก เห็นนายมิตตวินทุกะถูกจักรพัดผันอยู่บนศีรษะ จึงแสดงโทษของกามให้นายมิตตวินทุกะฟัง

๑๐. ปลาสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ทอง ได้กล่าวเตือนปลาสเทวดาให้ถอนต้นไทรออกจากวิมานของตน แต่ปลาสเทวดาไม่เชื่อ ต่อมาเมื่อต้นไทรเจริญเติบโตเต็มที่จึงทำลายวิมานของเทวดาด้วย ทำให้เทวดานั้นเดือดร้อน

๓. อัฑฒวรรค หมวดว่าด้วยชาดกมีครึ่งวรรค

(มี ๕ ชาดกไม่เต็มวรรค)

๑. ทีฆีติโกสลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นทีฆาวุกุมาร ยึดมั่นในคำสอนของมารดาบิดา ให้อภัยแก่พระเจ้ากรุงพาราณสีที่ประหารชีวิตมารดาบิดาของตน จึงได้รับพระราชทานพระราชธิดาและได้ครองทั้งแคว้นโกศลสืบมา

๒. มิคโปตกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ มาสอนดาบสไม่ให้เศร้าโศกบ่นเพ้อถึงลูกเนื้อที่ตายไป เพราะผู้ที่ตายก็ตายไปแล้ว ย่อมไม่ฟื้นขึ้นมาได้เพราะร้องไห้

๓. มูสิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ได้ผูกมนตร์ให้พระราชกุมารสาธยายเป็นประจำเป็นการป้องกันพระราชโอรสคิดปลงพระชนม์

๔. จูฬธนุคคหชาดกพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ แปลงกายมาเป็นสุนัขจิ้งจอกกล่าวเยาะเย้ยภรรยาของจูฬธนุคคหเศรษฐีที่หนีตามโจร แต่ถูกโจรทิ้งไว้ที่ฝั่งน้ำ

๕. กโปตกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกพิราบ กล่าวเยาะเย้ยสหายกาที่ตนห้ามไม่ฟัง ไปลักของมนุษย์กิน จึงถูกพ่อครัวจับถอนขนบดขิงสดแป้งและกระเทียม ละลายกับน้ำเปรียงเน่าทาตัว

๖. ฉักกนิบาต

๑. อวาริยวรรค หมวดว่าด้วยบิดาของนางอวาริยา

๑. อวาริยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีบอกเหตุที่จะให้โภคะเจริญแก่คนแจวเรือ แต่คนแจวเรือเป็นคนพาล จึงทำร้ายท่าน

๒. เสตเกตุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์สอน

สาเกตมาณพผู้เป็นศิษย์ซึ่งถือตัวจัดไม่ให้เป็นคนมักโกรธ

๓. ทรีมุขชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพรหมทัตตกุมาร ได้ครอง

ราชสมบัติในกรุงพาราณสี ต่อมาเห็นโทษในกามได้ออกผนวช

๔. เนรุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ ถูกหงส์น้องชายชวนให้ไปอยู่ที่อื่น เพราะภูเขาเนรุไม่รู้จักแยกแยะคนดีและคนเลว ย่อมทำให้เสมอกันหมด เหตุนั้นคนดีไม่ควรอยู่

๕. อาสังกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษี ได้นางอาสังกากุมารีผู้เกิดแต่ดอกบัวมาเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาได้ยกให้เป็นอัครมเหสีพระเจ้าพรหมทัต

๖. มิคาโลปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาแร้งชื่ออปนันทะ มีบุตรชื่อมิคาโลปะ สอนบุตรไม่ให้บินสูงเกินไปจะเป็นอันตราย แต่บุตรไม่เชื่อจึงถึงความตาย ทำให้นกแร้งตัวอื่นที่อาศัยท่านอยู่พลอยอดตายด้วย คนที่ไม่เชื่อฟัง

คำสอนของผู้ใหญ่มักพบความวิบัติเช่นกัน

๗. สิริกาฬกัณณิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชื่อสุจิบริวาร ไม่อนุญาตนางกาฬกัณณีเทพธิดาเข้ามาอาศัยเรือน แต่อนุญาตให้นางสิริเทพธิดาเท่านั้นเข้ามาพักได้

๘. กุกกุฏชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาไก่ป่า มีไก่ป่าหลายร้อยเป็นบริวาร ถูกนางแมวมาล่อลวงกินบริวารเสียหมด แต่ไม่สามารถล่อลวงพระโพธิสัตว์ได้ พระโพธิสัตว์รู้ทันจึงเอาตัวรอดได้

๙. ธัมมัทธชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานก ได้ฆ่ากาตัวหนึ่งที่มาขออาศัยแต่แอบกินไข่และลูกนกเป็นอันมากให้ถึงความตาย

๑๐. นันทิยมิคราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อชื่อนันทิยะ ได้แผ่เมตตาจิตให้พระราชา จนพระราชายอมให้อภัยแก่เนื้อทั้งหมด

๒. ขรปุตตวรรค หมวดว่าด้วยม้าเกิดแต่ลา

๑. ขรปุตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ จำแลงกายเป็น แพะ บอกวิธีให้พระเจ้าเสนกะพ้นความตายเพราะมนตร์ชื่อสัพพรุตชานนมนตร์ (มนตร์ รู้ภาษาสัตว์)เป็นเหตุ

๒. สูจิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นช่างทอง ทำเข็มที่ประณีตสวยงามไปขายในตระกูลช่างทอง ได้รับการยอมรับจากช่างทองและได้ธิดาของช่างทองมาเป็นภรรยา

๓. ตุณฑิลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุกรชื่อมหาตุณฑิละปลอบ ใจสุกรน้องชายไม่ให้หวาดกลัวที่จะถูกนักเลงสุราฆ่า ให้น้องชายตั้งอยู่ในศีลธรรมเป็นสำคัญ

๔. สุวัณณกักกฏกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชาวนา เลี้ยงปูทองไว้ในบึงท้ายนา ต่อมาปูทองได้ช่วยชีวิตท่านให้รอดพ้นจากความตายเพราะพิษงู

๕. มัยหกสกุณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีได้สอนน้องชายที่ฆ่าบุตรของท่านเพราะอยากได้ทรัพย์ว่า □ไม่ต่างกับนกมัยหกะเที่ยวบินร้องหวงผลไม้แต่ไม่กิน นกอื่นมากินเสียหมด□

๖. ปัพพชิตวิเหฐกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะขอร้องพระปัจเจกพุทธเจ้าให้มาทรมานพระเจ้าพรหมทัตผู้มีความเห็นผิดที่เข้าใจว่า

สมณะทั้งหมดเป็นคนชั่วขับไล่ออกจากแคว้นจนชาวเมืองเดือดร้อน เพราะไม่มีผู้ให้การอบรมสั่งสอน จึงพากันทำแต่ความชั่ว

๗. อุปสิงฆปุปผชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ถูกเทพธิดาติเตียนว่าแอบดมดอกไม้ที่เขายังไม่ให้ และท่านก็ขอบคุณเทพธิดาที่ได้ให้สติท่าน

๘. วิฆาสาทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ จำแลงกายเป็น นกแขกเต้ามาสอนฤาษี ๗ คนพี่น้องที่ละกามออกบวชแล้ว ไม่เร่งทำความเพียร เอาแต่เล่นกีฬาสนุกสนานอยู่

๙. วัฏฏกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกคุ่ม ได้บอกวิธีที่จะทำให้อ้วนแก่กาว่า "ให้กินอาหารเท่าที่มี หาง่าย ไม่ไปลักขโมยเขากิน"

๑๐. มณิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกพิราบ ได้ติเตียนกาสหายที่ไป ลักอาหารในครัว ถูกพ่อครัวจับถอนขนแล้วเอาครั่งทำเป็นเครื่องประดับแขวนคอ

๗. สัตตกนิบาต

๑. กุกกุวรรค หมวดว่าด้วยมาตราวัดศอก

๑. กุกกุชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต หาวิธีถวายโอวาทแด่พระราชาผู้ถึงอคติ โดยอุปมาด้วยช่อฟ้าต้องมีกลอนรองรับจึงอยู่ได้ พระราชาตรัสว่า "พระราชาถ้าไม่บำรุงมิตร อำมาตย์ สมณพราหมณ์ ทหาร และคหบดีก็อยู่ไม่ได้"

๒. มโนชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ สอนราชสีห์มโนชะผู้เป็นบุตรไม่ให้คบกับสุนัขจิ้งจอก ซึ่งเป็นสัตว์เลวทราม แต่ราชสีห์มโนชะไม่เชื่อฟังพากันไปขโมยม้าพระราชากินจึงถูกนายขมังธนูยิงตาย

๓. สุตนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคนยากจน เลี้ยงดูมารดาบิดา รับอาสาพระเจ้ากรุงพาราณสีนำอาหารไปให้ยักษ์กินได้ทรมานยักษ์ให้เลิกพยศร้ายและให้ตั้งอยู่ในศีลตลอดไป

๔. มาตุโปสกคิชฌชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาแร้ง เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ตาบอด ขณะที่ตนเองกำลังติดบ่วงนายพรานอยู่ ได้รำพึงรำพรรณถึงมารดาบิดา จนนายพรานสงสารแล้วปล่อยตัวไป

๕. ทัพภปุปผชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา เห็นสุนัขจิ้งจอกโกงเอาเปรียบในการแบ่งปลาให้แก่นาก ๒ ตัวที่ทะเลาะกัน

๖. ทสัณณกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้า

พรหมทัตชื่อเสนกบัณฑิต ได้ทูลถวายโอวาทแด่พระราชาไม่ให้เสียดายสิ่งที่ได้พระราชทานไปแล้ว เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก

๗. เสนกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ชื่อเสนกอำมาตย์ ได้ช่วยพราหมณ์ชราให้พ้นจากถูกงูกัดตาย

๘. อัฏฐิเสนกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี รับปวารณาจากพระเจ้าพรหมทัตแล้วแต่ไม่ออกปากขอสิ่งใด พระราชาทรงเลื่อมใสได้พระราชทานสิ่งของเป็นอันมาก

๙. กปิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร ได้ช่วยเหลือฝูงวานรเป็นจำนวนมากให้พ้นจากความตายเพราะเหตุที่วานรซุกซนตัวหนึ่งไปก่อเวรกับปุโรหิตโดยไปถ่ายอุจจาระรดศีรษะเขา ทำให้เขาจองเวรฆ่าวานรเป็นจำนวนมาก

๑๐. พกพรหมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกัปปมาณพผู้เป็น

อันเตวาสิกของดาบสชื่อเกสวะ เคยช่วยรักษาอาจารย์จนหายโรค เมื่อหายโรคแล้ว อาจารย์ ได้ตามท่านเข้าไปอยู่ป่าเพราะติดใจในคำสุภาษิตของอันเตวาสิก

๒. คันธารวรรค หมวดว่าด้วยคันธารดาบส

๑. คันธารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าคันธาระ สละ

ราชสมบัติออกผนวช แม้พระเจ้าวิเทหะที่เป็นพระสหายผู้ไม่เคยเห็นกันมาก่อนผู้ครองกรุงมิถิลาก็ออกบวชเช่นกัน ทั้งสองได้เป็นอาจารย์และศิษย์กันและปฏิบัติเคร่งครัดไม่เก็บแม้เกลือก้อนเดียว

๒. มหากปิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร พาบริวารออกไปหากิน ถูกพระเจ้าพรหมทัตล้อมไว้ ได้ทอดตนเป็นสะพานให้บริวารหนีไปได้

๓. กุมภการชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นช่างปั้นหม้อ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ๔ พระองค์ เกิดความเลื่อมใส จึงขออนุญาตภรรยาออกบวช แม้ภรรยาก็ออกบวชด้วย

๔. ทัฬหธัมมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าทัฬหธรรม ได้กราบทูลเตือนพระราชาไม่ให้ถอดยศช้างพังที่เคยช่วยชีวิตพระองค์ในสนามรบ เพราะการทำอย่างนั้นย่อมเป็นการประทุษร้ายมิตร เป็นการไม่ดี

๕. โสมทัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ได้ให้โอวาทแก่ดาบสผู้กำลังเศร้าโศกถึงโสมทัตช้างน้อยที่ตายจากไป ว่าเป็นการไม่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะ

๖. สุสีมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสุสีมะ ทรงเบื่อหน่ายในการครองเรือน เห็นพระเกศาหงอกทรงสะดุ้งพระทัยว่าตนเองแก่แล้ว จึงออกบรรพชา

๗. โกฏสิมพลิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา สถิตอยู่ที่ต้นงิ้วใหญ่ ได้ขอร้องให้พญาครุฑช่วยไล่นกตัวเล็ก ๆ ซึ่งไปกินผลไทรมา ประเดี๋ยวจะทำ ให้เกิดต้นไทรทำลายวิมานของตนขึ้น พญาครุฑสรรเสริญว่ามีปัญญารอบคอบดี

๘. ธูมการิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าธนัญชัย ได้กราบทูลพระราชาไม่ให้ทอดทิ้งนักรบเก่าแล้วบำรุงแต่นักรบใหม่ ควรที่จะบำรุงทั้ง ๒ ฝ่ายให้เท่า ๆ กัน

๙. ชาครชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ปฏิบัติธรรมตลอดคืน เทวดาเกิดศรัทธาจึงมาถามปัญหาว่า "ในโลกนี้ ใครตื่น ใครหลับ" ท่านตอบว่า "คนตื่นคือคนรู้ทั่วถึงธรรม คนหลับคือคนประมาท"

๑๐. กุมมาสปิณฑิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคนยากจนซื้อขนมถั่ว ๔ ชิ้นไว้กินกลางวัน พบพระปัจเจกพุทธเจ้า ๔ พระองค์ เกิดศรัทธาเลื่อมใสได้ถวายขนมทั้ง ๔ องค์ ชาติต่อมาได้เกิดเป็นกษัตริย์สมบูรณ์ทุกอย่าง

๑๑. ปรันตปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงพาราณสีและได้เป็นอุปราช แต่พระราชบิดาไม่ทรงไว้วางพระทัยคิดจะทำลาย ท่านจึงพาบริวารหนีไป ต่อมาได้กลับมาครองราชสมบัติและพระราชทานตำแหน่งอุปราช แด่พระกนิษฐภาดา

๘. อัฏฐกนิบาต

๑. กัจจานิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะได้ช่วยเหลือ

นางกัจจานีซึ่งถูกลูกชายและลูกสะใภ้ขับออกจากเรือนให้ได้กลับเข้ามาอยู่ในเรือน และปรองดองสามัคคีกันดังเดิม

๒. อัฏฐสัททชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษี ได้ทำนายเสียง ๘ อย่างแก่พระเจ้าพรหมทัตว่าไม่เป็นอันตรายแต่อย่างใด ขอให้งดการบูชายัญด้วยสัตว์จำนวนมาก

๓. สุลสาชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดา สถิตอยู่ที่ยอดภูเขา เห็นการกระทำของนางสุลสาที่เอาตัวรอดจากโจรได้ด้วยปัญญา จึงกล่าวว่า "มิใช่แต่บุรุษเท่านั้นที่เป็นบัณฑิต สตรีก็เป็นบัณฑิตมีปัญญาเฉลียวฉลาดได้"

๔. สุมังคลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัตทรง

อดกลั้นไม่ลงโทษนายสุมังคละที่ฆ่าพระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นเนื้อ

๕. คังคมาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคนรับจ้าง ไปอาศัยรับจ้าง ในเรือนสุจิเศรษฐี ได้รักษาอุโบสถศีลเพียงคืนเดียวแล้วสิ้นชีวิตไปเกิดเป็นอุทัย-

ราชกุมาร ได้ครองราชสมบัติในกรุงพาราณสีสืบมา

๖. เจติยราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกบิลพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบสได้แสดงโทษแห่งมุสาวาทและแสดงคุณแห่งสัจจะแก่พระเจ้าเจติยราช แต่พระองค์ไม่ทรงเชื่อถือเพราะคบปาปมิตร จึงถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจี-

มหานรก

๗. อินทริยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ชื่อโชติปาลกุมาร เจริญวัยแล้วออกบวชเป็นฤาษี ติเตียนความไม่สำรวมอินทรีย์และสรรเสริญความสำรวมอินทรีย์

๘. อาทิตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าโรรุวะ ครองราชสมบัติในกรุงโรรุวะ ทรงยึดมั่นในการบำเพ็ญทาน ทรงพอพระทัยในการให้ทาน แก่พระทักขิเณยยบุคคล และทรงสดับธรรมจากพระปัจเจกพุทธเจ้าถึง ๗ พระองค์

๙. อัฏฐานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี ออกบวชเป็นดาบส เพราะสลดใจที่หญิงโสเภณีเป็นคนเห็นแก่ลาภและประทุษร้ายมิตร

๑๐. ทีปิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี ออกบวชเป็นฤาษี เห็นกิริยาที่แม่แพะร้องขอชีวิตต่อเสือเหลือง แต่ไม่เป็นผล เพราะอันธพาลย่อมไม่ยินดีคำสุภาษิต

๙. นวกนิบาต

๑. คิชฌชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแร้ง สอนบุตรผู้เป็นพญาแร้ง ไม่ให้บินสูงเกินไป แต่พญาแร้งไม่เชื่อฟังจึงถูกลมเวรัมภาพัดร่างกายแหลกละเอียด

๒. โกสัมพิยชาดก พระผู้มีพระภาคประทานโอวาทแก่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีที่ก่อการทะเลาะวิวาทกันให้สามัคคีกัน ทรงยกเรื่องขันติธรรมและเรื่องที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นทีฆาวุกุมารมาเป็นอุทาหรณ์ แล้วเสด็จเข้าไปจำพรรษาในป่าปาลิไลยกะเพียงลำพังพระองค์

๓. มหาสุวราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกแขกเต้า ถือมักน้อย สันโดษ อาศัยอยู่กินที่ต้นมะเดื่อต้นเดียว แม้หมดผล ใบ และสะเก็ดแล้วเหลือแต่ตอไม้ก็มิได้ไปที่อื่น กลับแสดงมิตตธรรมว่า "สัตบุรุษไม่ควรทิ้งเพื่อนเมื่อคราวตกทุกข์ได้ยาก ภิกษุผู้ปฏิบัติไม่ควรกังวลเรื่องอาหาร"

๔. จูฬสุวกราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกแขกเต้า ถือมักน้อย สันโดษ อาศัยอยู่ที่ต้นมะเดื่อต้นเดียว แม้หมดผล ใบ และสะเก็ดแล้วเหลือแต่ตอไม้ก็มิได้ไปที่อื่น ร้อนถึงท้าวสักกะต้องลงมาประสาทพรให้ต้นมะเดื่อนั้นกลับเจริญขึ้นดังเดิม

๕. หริตจชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษีชื่อหริตจดาบส ได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ต่อมาไปเสพอภิรมย์กับพระเทวีของพระเจ้าพรหมทัต เมื่อพระราชาทรงทราบได้ขอให้ท่านบำเพ็ญฌานขึ้นใหม่

๖. ปทกุสลมาณวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรนางยักษินีผู้มีหน้าเหมือนม้าเป็นผู้ฉลาดในการสะกดรอย แอบพาบิดาหนีมารดาไปแดนมนุษย์ มารดาตามมาทัน แต่ไม่สามารถทำอะไรได้จึงให้เรียนมนตร์จินดามณีไว้เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต ต่อมาได้เป็นพระเจ้าพรหมทัตครองกรุงพาราณสีเพราะมนตร์ที่มารดาให้

๗. โลมสกัสสปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรปุโรหิต ออกบวชเป็นฤาษีชื่อโลมสกัสสปะ บำเพ็ญสมณธรรมได้อภิญญาและสมาบัติ ต่อมาถูกท้าวสักกะร่วมมือกับพระเจ้าพรหมทัต หลอกล่อด้วยสตรี และจะให้ทำพิธีบูชายัญให้กลับได้สติเจริญฌานให้เกิดขึ้นใหม่ได้

๘. จักกวากชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกจักรพาก ถูกกาถามถึงเหตุที่ทำให้ผิวพรรณงาม จึงบอกเหตุนั้นว่ามาจากการกินอาหารที่หาได้ง่ายและบริสุทธิ์ และติเตียนกาที่มีผิวพรรณทรามเพราะลักขโมยเขากิน

๙. หลิททราคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบสผู้บิดา สอนดาบส ลูกชายที่อยากจะไปอยู่ในถิ่นมนุษย์ให้รู้จักเลือกคบคนดี อย่าคบคนชั่ว เพราะธรรมชาติของจิตเป็นสภาพที่กลับกลอกได้เร็วเหมือนน้ำย้อมขมิ้นสีตกเร็ว

๑๐. สมุคคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี ได้ทิพพจักษุ เห็น

รากษสทานพตนหนึ่งรักษาภรรยาของตนให้นอนอยู่ในผอบแล้วกลืนผอบเข้าไปไว้ในท้อง แต่นางประพฤติผิดประเวณีกับวิทยาธรในสมุคนั้น รากษสทานพทราบแล้วเกิดความสลดใจ ว่าหญิงนี้ตนไม่อาจรักษา ให้เต็มได้ยาก ลึกเหมือนบาดาล จึงปล่อยนางกับ ชู้ไป

๑๑. ปูติมังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ได้เห็นเหตุที่สุนัขจิ้งจอกลวงจะกินแม่แพะ แต่แม่แพะรู้ทัน จึงลวงตอบด้วยปัญญา ทำให้สุนัขจิ้งจอกสองผัวเมียต้องหนีไปอยู่ที่อื่นไม่กลับมารบกวนอีก

๑๒. ทัททรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกระทา อยู่ใกล้สำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์จำศิลปะที่อาจารย์สอนศิษย์ได้ เมื่ออาจารย์ตายไป จึงรับทำหน้าที่สอนศิลปะแทน ต่อมาเมื่อพวกมานพไม่อยู่ จึงถูกดาบสชั่วฆ่ากิน แต่ดาบสชั่วก็ถูกเสือโคร่งฆ่าตายเช่นกัน

๑๐. ทสกนิบาต

๑. จตุทวารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ท่องเที่ยวไปในอุสสทนรกพร้อมกับบริวาร ถูกนายมิตตวินทกะถามถึงบุรพกรรมที่ตนทำไว้ ได้แสดงถึงบุรพกรรมและการที่จะพ้นจากทุกข์ในนรกนี้ยังไม่มีกำหนด

๒. กัณหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ถือสันโดษ ไม่ยอมไปหากินที่อื่น กินแต่ผล ดอก ใบ และสะเก็ดของต้นไม้ที่ตนอาศัยเท่านั้น ท้าวสักกะต้องลงมาประสาทพร ๔ ประการตามที่ขอ คือ อย่าให้โกรธ อย่าให้ร้าย อย่าให้โลภ และอย่าให้รัก

๓. จตุโปสถิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิธุรบัณฑิตอำมาตย์

แห่งกรุงมิถิลา ตัดสินคุณธรรม ๔ ประการที่พระราชาทั้งหลายถกเถียงกัน คือ ความอดทน ความเป็นผู้มีอาหารน้อย การละความอภิรมย์ และความไม่กังวล ว่าเป็นธรรมที่ทำให้เป็นสมณะ

๔. สังขชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสังขพราหมณ์ ได้ถวายร่มและรองเท้าแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าก่อนออกเดินทางไปค้าขายยังสุวรรณภูมิเรือแตกกลางทะเล แต่กลับได้ที่พึ่งเพราะอานิสงส์แห่งทานนั้น

๕. จูฬโพธิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโพธิกุมาร จุติจากพรหมโลก มาเกิด แม้ภรรยาของเขาก็จุติมาจากพรหมโลกเช่นกัน คนทั้ง ๒ จึงไม่มีความกำหนัดด้วยกามราคะ อยู่ด้วยกันตามความพอใจของมารดาบิดา เมื่อสิ้นมารดาบิดาแล้ว จึงสละทรัพย์ออกบวชเป็นฤาษี สิ้นชีพแล้วกลับไปเกิดในพรหมโลกทั้งคู่

๖. มัณฑัพยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชชื่อกัณหทีปายนดาบส ได้ทำสัจวาจาให้พิษงูคลายออกจากร่างกายของเด็กผู้เป็นบุตรของสหาย และให้มารดาบิดาของเด็กทำสัจวาจาต่อจนเด็กรอดตายจากพิษงู

๗. นิโครธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนิโครธกุมาร บุตรของพราหมณ์ไปเรียนวิชาที่เมืองตักกสิลากับเพื่อน ๒ คน จบมาแล้วได้รับเลือกให้ครองกรุงพาราณสี เพราะอานุภาพของเนื้อไก่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบริโภคเข้าไป ได้

พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีและตำแหน่งขุนคลังแก่สหายทั้ง ๒

๘. ตักกลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิตกุมาร ได้ยินเรื่องที่มารดาบอกให้บิดาฆ่าปู่ จึงช่วยปู่ให้รอดตายและออกอุบายให้บิดาไล่มารดาให้ออกจากบ้านเพื่อให้ได้สำนึก

๙. มหาธัมมปาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นธรรมปาลกุมารไปเรียนหนังสือที่เมืองตักกสิลา อาจารย์ทิศาปาโมกข์ต้องการทดลองบิดาของธรรม-ปาลกุมารจึงห่อกระดูกแพะไปแสดง แต่บิดาของธรรมปาลกุมารไม่เชื่อ ยังแสดงธรรม คือ ศีล ๕ และการบริจาคทานเป็นต้นที่ทำให้ทุกคนในตระกูลมีอายุยืนให้อาจารย์ทิศาปาโมกข์ฟัง

๑๐. กุกกุฏชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาไก่ ได้แสดงเหตุที่ตนไม่ยอมเป็นมิตรกับพญาเหยี่ยวว่า □ไม่ควรไว้วางใจคนทำชั่ว□

๑๑. มัฏฐกุณฑลีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทพบุตร ได้มาแสดงธรรมแก่พราหมณ์ผู้เป็นบิดาที่เศร้าโศกถึงบุตรน้อยที่ตายไปแต่เด็ก ด้วยการ

อุปมาเด็กที่ร้องไห้อยากได้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มาเป็นของเล่น เทียบกับพราหมณ์ซึ่ง ร้องไห้ถึงคนตายที่เผาไปแล้ว มองไม่เห็น ตกลงใครโง่กว่าใคร ทำให้พราหมณ์ได้คิด

๑๒. พิลารโกสิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี บริจาคทานเป็นอันมาก แล้วตายไปเกิดเป็นท้าวสักกะ ลงมาทรมานหลานชายคนที่ ๔ ชื่อพิลาร-เศรษฐีผู้ทำลายวงศ์ตระกูลด้วยการไม่บริจาคทาน ให้กลับบริจาคทาน แล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก

๑๓. จักกวากชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกจักรพาก แสดงเหตุที่ตนมีสีสวยงามให้กาฟังว่า ตนไม่ได้กินเนื้อกินปลา แต่กินสาหร่ายทะเลเป็นอาหาร และ ได้ตำหนิกาที่ชอบลักขโมยของมนุษย์กิน จึงหวาดสะดุ้งอยู่เป็นนิตย์ ผิวกาจึงดำ

๑๔. ภูริปัญญชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต แสดงให้พระเจ้าวิเทหะแห่งกรุงมิถิลา พร้อมด้วยอำมาตย์ทั้ง ๔ เห็นว่า ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์

๑๕. มหามังคลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรพราหมณ์ ออกบวช เป็นฤาษี มีบริวารเป็นอันมาก ได้แสดงมงคล ๘ ประการ มีเมตตา ความอดทนและความไม่ดูหมิ่น เป็นต้น แด่พระราชาและมหาชน สิ้นชีวิตแล้วไปเกิดใน

พรหมโลก

๑๖. ฆตปัณฑิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฆตบัณฑิต คิดหาอุบายที่จะไม่ให้พระราชาทรงเศร้าโศกถึงพระโอรสที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ด้วยการทำเป็นบ่นเพ้ออยากได้กระต่ายบนดวงจันทร์ พระราชาต้องเสด็จมาปลอบใจว่า ไม่ควรทำเป็นไปไม่ได้ บัณฑิตกราบทูลว่าคนร้องไห้อยากได้สิ่งที่เห็นอยู่ กับคนร้องไห้ถึงคนตายที่เผาไปแล้วใครจะโง่กว่ากัน ทำให้พระราชาทรงได้สติหายเศร้าโศก

๑๑. เอกาทสกนิบาต

๑. มาตุโปสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างเผือก เลี้ยง

มารดา ถูกพระเจ้าพรหมทัตจับมาเป็นช้างทรง คิดถึงมารดาตาบอดจึงไม่ยอมกินอาหาร พระราชารับสั่งให้ปล่อย จึงรีบกลับเข้าป่าไปบำรุงมารดาด้วยความกตัญญูกตเวที

๒. ชุณหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าชุณหะ ทรงทำการสงเคราะห์พราหมณ์แก่คนหนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเล็กน้อยโดยพราหมณ์อ้างว่า ในคืนหนึ่งเคยเดินกระทบไหล่กับพระราชาและสนทนากันในเรื่องที่ถูกคอ

๓. ธัมมเทวปุตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นธรรมเทพบุตร ถึงวันอุโบสถออกไปเที่ยวชักชวนให้ประชาชนประพฤติกุศลธรรม ฝ่ายอธรรมเทพบุตรก็ออก ไปเที่ยวชักชวนให้ประชาชนประพฤติอกุศลธรรม ขากลับมาพบกันในระหว่าง

ทาง ได้เกิดการโต้เถียงกันขึ้นว่าใครควรแยกทาง อธรรมเทพบุตรสู้ไม่ได้จำต้องพ่ายแพ้ไป

๔. อุทยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าอุทัย ไม่ปรารถนาจะอภิเษกสมรส ถูกพระบิดาบังคับให้อภิเษกสมรสกับพระนางอุทัยภัททา ซึ่งก็ไม่ปรารถนาจะบริโภคกามเช่นกัน ทั้งคู่อยู่ด้วยกันถึง ๗๐๐ ปี ต่อมาพระเจ้าอุทัยจุติไปเกิดเป็นท้าวสักกะกลับมาสอนพระนางอุทัยให้ประพฤติพรหมจรรย์จักได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และพระนางก็ทำตามนั้น

๕. ปานียชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงสดับเหตุที่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕ พระองค์ที่ท่านออกบวช ท่านเล่าให้ฟัง ทรงพอ

พระทัยในการผนวช จึงสละราชสมบัติออกผนวชเป็นฤาษี

๖. ยุธัญชยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระกุมารยุธัญชัย ทรงเห็นน้ำค้างบนยอดหญ้าเหือดแห้งไป เกิดความสลดพระทัยว่าชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย มีความตายเป็นที่สุด จึงออกผนวช

๗. ทสรถชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรามบัณฑิต รักษาคำสั่งของพระราชบิดาที่พลั้งพระราชทานพรให้พระมารดาของภรตกุมารว่าจะให้ราชสมบัติ ทรงเกรงจะมีอันตรายแก่พระโอรสทั้ง ๒ จึงให้ไปอยู่ป่านานถึง ๑๒ ปี

๘. สังวรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัตได้ถวายโอวาทแก่สังวรกุมารให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม แม้เป็นพระโอรสองค์สุดท้าย แต่เพราะมีศีล จึงได้รับเลือกให้ครองราชสมบัติต่อจากพระบิดา

๙. สุปปารกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นต้นหนชื่อสุปปารกะ ถึงตาบอดเพราะน้ำทะเล แต่ก็ยังเลี้ยงชีพด้วยวิชาต้นหนที่ตนเรียนมาจากบิดา ได้แสดงทะเลมีลักษณะต่าง ๆ แก่พ่อค้าที่ไปในเรือ

๑๒. ทวาทสกนิบาต

๑. จูฬกุณาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกดุเหว่าชื่อกุณาละ ได้แสดงโทษแห่งหญิงไว้เป็นอันมากโดยความบุรุษไม่พึงอยู่ในอำนาจของสตรี (ความพิสดารอยู่ในกุณาลชาดก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘)

๒. ภัททสาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา อาศัยอยู่ที่

ต้นรัง ได้บอกอุบายในการตัดต้นรัง ซึ่งเจริญอยู่ท่ามกลางหมู่ญาติให้แก่พระเจ้าพรหมทัตสดับ พระราชาสดับแล้วจึงรับสั่งงดการโค่นต้นรัง เพราะเป็นการทำให้ต้นไม้อื่นเดือดร้อนด้วย เทวดาก็ไม่มีที่อาศัย

๓. สมุททวาณิชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิตช่างไม้ ได้ต่อเรือเตรียมการไว้ล่วงหน้าก่อนที่น้ำจะท่วมเกาะ เมื่อถึงเวลานั้นก็พาบริวารของตนหนีรอดไปได้ด้วยความไม่ประมาท

๔. กามชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ เสด็จลงมารักษาพระเจ้าพรหมทัตที่ประชวรด้วยโรคของความโลภ ให้หายจากโรคได้ด้วยธรรมเทศนา

๕. ชนสันธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าชนสันธะ ตรัสถึงเหตุ ๑๐ ประการที่บุคคลทำแล้วทำให้เดือดร้อนใจในภายหลัง แต่เหตุ ๑๐ ประการ เหล่านี้ผู้ประพฤติโดยถูกต้องย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง

๖. มหากัณหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ หวังจะสอนชาวกรุงพาราณสีที่ประพฤติชั่วให้กลับมาประพฤติดีจึงทรงเนรมิตสุนัขดำตัวใหญ่ไว้คอยกัดชาวเมืองที่ทำชั่ว

๗. โกสิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ มาทรมานเศรษฐีหลานชายคนที่ ๖ ชื่อโกสิยเศรษฐีผู้ทำลายวงศ์ตระกูลด้วยการไม่บริจาคทาน ให้บริจาคทานแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก (ตรงกับเรื่องพิลารโกสิยชาดกในทสกนิบาต)

๘. เมณฑกปัญหชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหโสธบัณฑิต ได้เฉลยปัญหาเรื่องแพะเป็นเพื่อนกับสุนัขเพราะต้องการแลกเปลี่ยนอาหารกันแด่พระเจ้าวิเทหะกับอำมาตย์ทั้ง ๔ ได้ฟัง

๙. มหาปทุมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปทุมกุมาร ถูกพระมารดาเลี้ยงใส่ร้ายให้ประหารชีวิต เพราะไม่ประพฤติอสัทธรรมด้วย แต่ทรงรอดพ้นมาได้ด้วยสุจริตธรรมแล้วออกบวชเป็นฤาษีสั่งสอนให้พระราชบิดาตั้งอยู่ในธรรม

๑๐. มิตตามิตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต กราบทูลให้ทรงทราบถึงลักษณะคนที่เป็นมิตรและไม่ใช่มิตรว่ามีลักษณะต่างกันอย่างไร

๑๓. เตรสกนิบาต

๑. อัมพชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคนจัณฑาล ได้สอนมนตร์ที่ทำมะม่วงให้ติดผลนอกฤดูกาลแก่มาณพคนหนึ่ง ภายหลังเขาเข้ารับราชการ ถูกพระราชาตรัสถามถึงอาจารย์เขากลับลบหลู่ว่าเรียนมาจากพราหมณ์ผู้สูงชาติ ทำให้มนตร์เสื่อมและตนเองก็ถูกออกจากราชการ

๒. ผันทนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา เห็นเหตุที่หมีกับไม้สะคร้อผูกเวรกัน เพราะเทวดาบนต้นไม้สะคร้อแกล้งหมีก่อน ทั้งหมีและไม้สะคร้อต่างถึงความพินาศด้วยกันทั้งคู่

๓. ชวนหังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหงส์บินเร็ว สามารถบินแข่งความเร็วกับดวงอาทิตย์ได้ แต่เห็นว่าไม่มีประโยชน์จึงไปกรุงพาราณสีสอนธรรมแด่พระราชา

๔. จูฬนารทกัสสปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวช เป็นฤาษี สอนบุตรผู้คิดจะติดตามสตรีคนหนึ่งไปอยู่ในถิ่นมนุษย์ ให้เว้นจากยาพิษ เหว เปือกตม และอสรพิษจนลูกชายเปลี่ยนใจไม่ไป

๕. ทูตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมาณพ ไปเรียนมนตร์ที่เมืองตักกสิลา ต่อมาจึงได้นำทรัพย์ที่แสวงหามาได้จากการสอนธรรมแด่พระราชาให้แก่อาจารย์

๖. กาลิงคโพธิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตชื่อภารทวาชะของพระเจ้ากาลิงคะ ได้กราบทูลจักรวรรดิวัตรแด่พระราชา พระเจ้ากาลิงคะก็ทรงดำรงอยู่ในจักรวรรดิวัตรนั้น

๗. อกิตติชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอกิตติดาบส ประพฤติตนเป็นคนมักน้อย ท้าวสักกะต้องลงมาประสาทพร ท่านขอพรเพียงว่า ไม่ว่าชาตินี้หรือชาติไหนขออย่าได้พบ อย่าได้เห็น อย่าได้นั่งใกล้ อย่าได้เจรจาปราศัยกับคนพาลโดยเด็ดขาด ท้าวสักกะทราบเหตุแล้วก็ให้พรตามนั้น

๘. ตักการิยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นตักการิยมาณพผู้เป็นศิษย์ของปุโรหิต ได้หาอุบายช่วยชีวิตอาจารย์ให้พ้นจากการถูกประหารชีวิต เพราะพราหมณ์หาเรื่องกราบทูลให้ประหารชีวิตพราหมณ์ที่มีลักษณะเหมือนตน

๙. รุรุมิคราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อรุรุ เคยช่วยบุตรเศรษฐีซึ่งลอยน้ำมาให้พ้นจากความตาย แต่บุตรเศรษฐีนั้นอกตัญญูกลับไปกราบทูลให้พระเจ้าพรหมทัตมาจับพญาเนื้อไปฆ่า แต่พระราชาก็ให้อภัย

๑๐. สรภมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นละมั่งทอง ได้ช่วยพระเจ้าพรหมทัตซึ่งตกลงไปในหลุมให้ขึ้นจากหลุมได้

๑๔. ปกิณณกนิบาต

๑. สาลิเกทารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกแขกเต้า ไปคาบ รวงข้าวสาลีจากไร่ของโกสิยพราหมณ์มาเลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า ไปติดบ่วงของพราหมณ์ เมื่อถูกพราหมณ์ถามก็ได้แสดงธรรมเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ให้ฟัง พราหมณ์พอใจ จึงยกนาข้าวสาลีให้ประมาณพันกรีสแล้วปล่อยไป

๒. จันทกินนรีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจันทกินนร กำลังร้องเพลงอยู่กับภรรยา ถูกพระเจ้าพรหมทัตลอบยิงปางตาย เพราะอาศัยความรักที่มั่นคงภรรยาได้อ้อนวอนบวงสรวงเทวดาให้ช่วย ท้าวสักกะลงมาช่วยจึงรอดชีวิต

๓. มหาอุกกุสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาราชสีห์ ได้ช่วยพญาเหยี่ยวและครอบครัวให้พ้นภัยและได้ประกาศคุณคือการมีมิตรดีเอาไว้

๔. อุททาลกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ได้ติเตียนการบูชายัญและการถือผิดของอุททาลกดาบสผู้เป็นบุตรพร้อมด้วยบริวาร ทูลขอให้พระราชาจับสึกและให้เข้ารับราชการทั้งหมด

๕. ภิสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ชื่อมหากาญจนกุมาร เห็นโทษในกามจึงพาน้อง ๆ และคนใช้ชายหญิงออกบวช ได้ตำหนิท้าวสักกะที่มาทดลองลักเหง้าบัวเพื่อลองใจฤาษีว่าเป็นสิ่งไม่ควรทำ

๖. สุรุจิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ประสงค์จะสงเคราะห์ พระนางสุเมธาผู้ประพฤติสุจริตธรรมและภักดีต่อพระเจ้าสุรุจิ จึงพระราชทาน

พระโอรสให้แก่พระนาง

๗. ปัญจุโปสถิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้รักษาอุโบสถศีลเพื่อต้องการข่มมานะและมีนกพิราบ งู หมี สุนัขจิ้งจอก มารักษาอุโบสถเพื่อต้องการข่มกิเลสด้วย

๘. มหาโมรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานกยูง เจริญพระปริตรเป็นประจำ จึงรอดพ้นบ่วงของนายพรานมาได้ถึง ๗๐๐ ปี ต่อมาเกิดความกำหนัด ลืมเจริญพระปริตร จึงไปติดบ่วงของนายพราน

๙. ตัจฉสูกรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา เห็นสุกรชื่อตัจฉะชักชวนฝูงสุกรต่อสู้กับเสือได้ จึงชมเชยและกล่าวพรรณนาคุณของการมีญาติที่พร้อมเพรียงกันเป็นการดี

๑๐. มหาวาณิชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าพ่อค้าเกวียนเดินผ่านทางกันดาร รอดพ้นความตายมาได้คนเดียว เพราะคุณธรรมและความไม่โลภมาก

๑๑. สาธินราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสาธินะ ครอง

ราชสมบัติในกรุงมิถิลา เพราะบำเพ็ญกุศลมีการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้นไว้มาก

ท้าวสักกะจึงอัญเชิญให้เสด็จไปเสวยราชในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลา ๗๐๐ ปี จึง

เสด็จกลับ

๑๒. ทสพราหมณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิธุรอำมาตย์ของ

พระเจ้าโกรัพยะเมืองอินทปัต ได้จำแนกตระกูลพราหมณ์ ๑๐ ตระกูลให้พระราชาสดับ และเลือกปฏิคาหกให้พระราชาบำเพ็ญทาน

๑๓. ภิกขาปรัมปรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี เดินทางไกลไปนั่งร่วมศาลากับพระเจ้ากรุงพาราณสี ปุโรหิต และพระปัจเจกพุทธเจ้า มีเศรษฐีใจบุญนำอาหารมาถายพระราชา พระราชาถวายปุโรหิต ปุโรหิตถวายฤาษี ฤาษีกลับถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า เศรษฐีจึงสอบถามถึงผู้ควรแก่ทักษิณา

๑๕. วีสตินิบาต

๑. มาตังคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมาตังคดาบส ทรมานธิดาเศรษฐีและคนผู้ถือชาติตระกูลให้หายพยศด้วยอำนาจตบะของตน

๒. จิตตสัมภูตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจิตตฤาษี ได้ถวายโอวาทแก่พระเจ้าสัมภูตให้ระลึกถึงชาติตระกูลของตนที่เป็นจัณฑาล และร่วมต่อสู้กันมาจนพระองค์ได้เป็นพระราชา พระเจ้าสัมภูตเข้าพระทัยจึงออกบรรพชา

๓. สีวิราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสีวีทรงบริจาคพระเนตรเป็นทาน ต่อมากลับได้พระเนตรทิพย์ด้วยอำนาจสัจจะ และทรงแนะนำให้ประชาชนยินดีในการบริจาคทาน

๔. สิรีมันตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต ได้แสดงเหตุผลว่า "ปัญญาประเสริฐกว่าสิริ" ถวายแด่พระเจ้าวิเทหะและอำมาตย์ทั้ง ๔

๕. โรหณมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อชื่อโรหณะไปติดบ่วงนายพราน เนื้อน้องชายและน้องสาวยอมสละชีวิตตายแทน นายพรานเห็นใจจึงยอมปล่อย พระโพธิสัตว์ได้แสดงธรรมแก่นายพรานให้นายพรานไปแสดงแก่พระราชา พระราชาทรงเลื่อมใสจึงพระราชทานทรัพย์และยศแก่เขา

๖. จูฬหังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ทอง ไปติดบ่วงนายพราน แต่หงส์เสนาบดีไม่ยอมหนีไป นายพรานเลื่อมใสจึงยอมปล่อย แต่หงส์

ทั้ง ๒ แนะนำให้นำไปถวายพระราชา พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแด่พระราชา พระราชาทรงพอพระทัย ได้พระราชทานทรัพย์และยศแก่นายพราน

๗. สัตติคุมพชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้าชื่อปุปผกะถูกฤาษีชุบเลี้ยงจึงมีจิตอ่อนโยน ได้แสดงธรรมแก่พระเจ้าปัญจาละ ถึงเรื่องการคบคนพาลและบัณฑิตมีผลต่างกัน

๘. ภัลลาติยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าภัลลาติยะเสด็จไปล่าเนื้อ พร้อมกับฝูงสุนัข ได้ไปพบกินนร ๒ สามีภรรยาร้องไห้เศร้าโศกอยู่ เข้าไปสอบถาม ได้ความว่า พลัดพรากจากกันเพียงคืนเดียวยังไม่หายเศร้าโศก พระองค์จึงเสด็จกลับพระนคร

๙. โสมนัสสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโสมนัสกุมาร ทรงแสดงโทษของชฎิลโกงที่สะสมทรัพย์ไว้มากว่าไม่ต่างจากคฤหัสถ์ และกราบทูลพระ

ราชบิดาให้ประพฤติแต่สุจริตธรรม ส่วนพระองค์กราบทูลลาเข้าป่าบวชเป็นดาบส

๑๐. จัมเปยยชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจัมเปยยนาคราช ได้รักษาอุโบสถศีล ไม่เบียดเบียนผู้ใด แต่ถูกหมองูใจบาปจับพระองค์มาเที่ยวเล่นกลหากิน ได้พระเทวีมาช่วยทำให้พระองค์พ้นจากความลำบากและกลับไปยังพิภพของพระองค์

๑๑. มหาปโลภนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอนิตถิคันธกุมาร ไม่ปรารถนากามแม้เพียงถูกต้องสตรี แต่ภายหลังถูกสตรีประเล้าประโลมให้หลงผิด จึงถูกขับไล่ออกจากพระนครไปอยู่ป่าพร้อมกับพระชายา แต่พระนางก็มิได้ซื่อสัตย์

กลับไปพอใจในดาบสองค์อื่น ท่านจึงนำพระนางมาส่งคืนถิ่นมนุษย์แล้วบำเพ็ญฌานเป็นเหตุไปสู่พรหมโลก

๑๒. ปัญจปัณฑิตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิต ได้กราบทูลพระเจ้าวิเทหะว่า บัณฑิตไม่ควรเปิดเผยความลับตราบเท่าที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อเมื่อประสบผลสำเร็จแล้วพึงพูดได้

๑๓. หัตถิปาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัตถิปาลกุมาร ไม่ต้องการราชสมบัติพร้อมด้วยน้องชายอีก ๓ คน ท่านพาบริวารของตน ๆ ออกบวชได้เป็นบริษัทหมู่ใหญ่บำเพ็ญสมณธรรม เพราะไม่ประมาทต่อชีวิต

๑๔. อโยฆรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอโยฆรกุมาร ทรงสลดพระทัย ตรัสโทษที่อยู่ในพระครรภ์ ๑๐ เดือนและถูกขังอยู่ในเรือนเหล็กอีก ๑๖ ปี ไม่ปรารถนาราชสมบัติจึงไปแสดงธรรมโปรดพระบิดาและชวนกันออกบวชทั้งเมือง

๑๖. ติงสตินิบาต

๑. กิงฉันทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงเห็นโทษในกามจึงออกผนวชเป็นดาบส อธิษฐานจิตเพื่อให้ได้มะม่วงมีรสอร่อย ก็ได้ดังปรารถนาและสามารถบำเพ็ญฌานสมาบัติให้เจริญยิ่งขึ้น

๒. กุมภชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ลงมาประทานโอวาทแก่พระเจ้าสรรพมิตรผู้กำลังเตรียมการจะดื่มสุราทรงชี้แจงให้เห็นโทษของสุราและสอนให้ตั้งอยู่ในโอวาทของพระองค์

๓. ชยัททิสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยทิศ ทรงพระนามว่าอลีนสัตตุกุมาร ทรงแสดงความกตัญญูยอมสละพระชนมชีพของพระองค์ให้ยักษ์กินแทนพระบิดา แต่ยักษ์เกิดเลื่อมใสจึงยอมปล่อยไปและตั้งอยู่ในโอวาทของพระองค์

๔. ฉัททันตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างฉัททันต์ ถูกพระนางสุภัทรามเหสีของพระเจ้าพรหมทัตให้พรานโสณุตตระไปลอบฆ่าแล้วตัดงามาถวาย พญาช้างจับนายพรานได้ แต่เห็นผ้ากาสาวพัสตร์ที่นายพรานห่มอยู่จึงอดโทษให้ยอมให้ตัดงาแล้วปล่อยตัวไป

๕. สัมภวชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสัมภวกุมาร อายุ ๗ ขวบ ได้แสดงยาคธรรมแก่พราหมณ์สุจีรตะว่า ถ้าประโยชน์เกิดขึ้นควรทำเสียแต่วันนี้ ไม่ควรเดินทางผิด ไม่ควรประพฤติอธรรมเป็นต้น

๖. มหากปิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวานร ได้ช่วยพราหมณ์ผู้ตกเหวคนหนึ่งให้ขึ้นจากเหว แต่พราหมณ์คิดประทุษร้ายใช้ก้อนหินทุบศีรษะหวังให้ตายแต่ไม่ตาย ท่านจึงสอนไม่ให้พราหมณ์ทำความชั่วอีก แล้วนำไปส่งยังแดนมนุษย์

๗. ทกรักขสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสธบัณฑิตแห่งเมือง

มิถิลา เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าวิเทหะ พระราชาถูกปริพาชิกาชื่อเภรีถามโดยอุปมาว่า ถ้าพระองค์พร้อมด้วยคนอันเป็นที่รักเดินทางไปทางเรือเจอรากษสพระองค์จะให้ใครแก่รากษสก่อน พระราชตรัสว่าให้ไปตามลำดับคือ ให้พระมารดา ให้มเหสี ให้พระอนุชา ให้พระสหาย ให้พราหมณ์ปุโรหิต และให้พระองค์เอง แต่จะไม่ให้มโหสธบัณฑิตแก่รากษสเป็นอันขาด นางปริพาชิกาก็พอใจว่าบัณฑิตเป็นผู้สูงสุด

๘. ปัณฑรกนาคราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาครุฑแอบถามความลับของพวกนาคจากชีเปลือย เมื่อจับนาคได้แล้วได้ให้โอวาทนาคว่า ไม่ควรบอกความลับสุดยอดของตระกูลแก่ผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นเหตุทำให้ตระกูลพินาศได้

๙. สัมพุลาชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชฤาษี ประทานโอวาทแก่พระเจ้าโสตถิเสนพระราชโอรส ผู้ลุ่มหลงมัวเมาในสตรีอื่น ๆ จนลืมพระอัครมเหสีผู้เคยทุกข์ยากด้วยกันมาในป่า ให้ยกย่องให้เกียรติแก่พระนาง

๑๐. คันธตินทุกชาดกพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาชื่อคันธตินทุกะ ได้ถวายโอวาทแด่พระเจ้าปัญจาละผู้ประมาทมัวเมา ไม่สนใจราชกิจ ให้ตั้งอยู่ในความ ไม่ประมาท และให้พระราชาเสด็จประภาสต้น ทำให้พระองค์ได้ทราบความเป็นอยู่ ของประชาชนอย่างแท้จริง จากนั้นพระราชาก็ประพฤติมั่นอยู่ในราชธรรมสืบไป

๑๗. จัตตาสีสนิบาต

๑. เตสกุณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้าชื่อชัมพุกะ ได้แสดงธรรม คือ พละ ๕ และราชธรรม ๑๐ แด่พระเจ้าพรหมทัตผู้เป็นพระบิดาเลี้ยงให้พระองค์เลื่อมใสแล้ว ได้รับตำแหน่งเสนาบดี

๒. สรภังคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสรภังคดาบสพิจารณาเห็นโทษในกาม ไม่ยอมรับตำแหน่งเสนาบดีจึงออกบวช ต่อมาได้ตอบปัญหาท้าวสักกะ และได้มีบริวารเลื่อมใสออกบวชตามเป็นจำนวนมาก

๓. อลัมพุสาชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี สอนลูกของตนไม่ให้ไว้ใจแก่หญิงหรือสัตว์ที่มีเขาที่อก แต่อิสิสิงคดาบสลืมนึกถึงถ้อยคำของบิดา จึงถูกเทพธิดาอลัมพุสาที่ท้าวสักกะส่งให้มาประเล้าประโลมให้ถึงศีลวิบัติได้

๔. สังขปาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าทุยโยธนะทรงให้ทานปรารถนาสมบัติในนาคพิภพ และเมื่อสมปรารถนากลับอึดอัดเพราะหาโอกาสทำบุญได้ยาก จึงออกมารักษาอุโบสถศีลบนพื้นพิภพ เพื่อให้ได้เป็นมนุษย์ตามเดิม

๕. จูฬสุตโสมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชกุมารพระนามว่า จูฬสุตโสม พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของสังขารและโทษในการครองเรือน จึงเสด็จออกบรรพชา สอนประชาชนให้หมั่นเจริญเมตตาและไม่ตั้งอยู่ในความประมาท

ข้อสังเกต

ชาดกที่มีชื่อเหมือนกันหรือต่างชื่อกัน แต่เนื้อหาใกล้เคียงกัน มีหลายเรื่อง บางครั้งท่านนำมากล่าวไว้คาถาเดียวหรือสองคาถาแล้วตั้งชื่อเรื่องชาดกให้ลงในนิบาตนั้น ๆ เช่น

๑. จูฬชนกชาดก เรื่องที่ ๒ ในอาสิงสวรรคที่ ๖ เอกกนิบาต ท่านยกคาถาที่ ๑๓๖ จากมหาชนกชาดก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ มากล่าวไว้

๒. มิตตวินทชาดก เรื่องที่ ๒ ในอปายิมหวรรคที่ ๙ เอกกนิบาต มีเนื้อหา ต่อกับเรื่องมิตตวินทชาดกเรื่องที่ ๔ ในปโรสตวรรคที่ ๑๑ เอกกนิบาต และทั้ง ๒ เรื่องนี้มีคาถาเต็มอยู่ในมิตตวินทุกชาดก เรื่องที่ ๙ ในวัณณาโรหวรรคที่ ๒ ปัญจกนิบาต และมีเรื่องต่ออีกในจตุทวารชาดกเรื่องที่ ๑ ในทสกนิบาต ทั้งหมดท่านนำมากล่าวและจัดเป็นเรื่องตามจำนวนคาถาในแต่ละนิบาต

๓. สีลวีมังสกชาดก มี ๕ เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ ๖ ในอปายิมหวรรคที่ ๙ เอกกนิบาต เรื่องที่ ๑๐ ในอัพภันตรวรรคที่ ๔ ติกนิบาต เรื่องที่ ๑๐ (สีลวีมังสชาดก) ในกุฏิทูสกวรรคที่ ๓ จตุกกนิบาต และเรื่องที่ ๒

(สีลวีมังสชาดก) ในวัณณาโรหวรรคที่ ๒ ปัญจกนิบาต เป็นเรื่องพราหมณ์ทดลองศีลและสุตะ ส่วนเรื่องที่ ๕ (สีลวีมังสกชาดก) ในกาลิงค วรรคที่ ๑ จตุกกนิบาต เป็นเรื่องอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ทดลองศีลของมาณพเพื่อเลือกเป็นบุตรเขย

๔. พกชาดกเรื่องที่ ๖ ในอุปาหนวรรคที่ ๙ ในทุกนิบาตชื่อพ้องกันกับพกชาดก เรื่องที่ ๑๐ ในกุมภวรรคที่ ๕ ติกนิบาต แต่เนื้อความต่างกัน

๕. กโปตกชาดก เรื่องที่ ๒ ในอัตถกามวรรคที่ ๕ เอกกนิบาต โลลชาดก เรื่องที่ ๔ และรุจิรชาดกเรื่องที่ ๕ ในอุทปานวรรคที่ ๓ ติกนิบาต เนื้อเรื่องใกล้เคียงกัน

๖. ชาดกเรื่องเดียวกันแต่แยกออกมาตั้งชื่อต่างออกไปตามเนื้อหาที่มีในคาถานั้นมี ๑๑ เรื่อง ทั้งหมดเป็นต้นเรื่องของมโหสธชาดกที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๘ ชาดกที่ ๕๔๒ เรื่องที่ต่างออกไปในเล่มนี้ มีดังนี้

๖.๑ สัพพสังหารกปัญหชาดก เรื่องที่ ๑๐ ในปโรสตวรรคที่ ๑๑ เอกก-นิบาต (มโหสธบัณฑิตชำระความเรื่องโจรลักเครื่องประดับ)

๖.๒ คัทรภปัญหชาดก เรื่องที่ ๑ ในหังสิวรรคที่ ๑๒ เอกกนิบาต (มโหสธบัณฑิตแสดงเรื่องบุตรประเสริฐกว่าบิดา)

๖.๓ อมราเทวีปัญหชาดก เรื่องที่ ๒ ในหังสิวรรคที่ ๑๒ เอกกนิบาต (มโหสธบัณฑิตกล่าวปริศนาต่าง ๆ กับนางอมราเทวี)

๖.๔ กกัณฏกชาดก เรื่องที่ ๑๐ ในสันถววรรคที่ ๒ ทุกนิบาต (มโหสธ-บัณฑิตแสดงเรื่องกิ้งก่าได้ทรัพย์แล้วทำหยิ่ง)

๖.๕ สิริกาฬกัณณิชาดก เรื่องที่ ๒ ในรุหกวรรคที่ ๕ ทุกนิบาต (มโหสธ-บัณฑิตแสดงเรื่องสิริกับกาฬกัณณีอยู่ด้วยกันไม่ได้)

๖.๖ ขัชโชปนกชาดก เรื่องที่ ๔ ในวัณณาโรหวรรคที่ ๒ ปัญจกนิบาต (เทวดาเปรียบมโหสธบัณฑิตมีปัญญารุ่งเรืองเหมือนกองไฟ อำมาตย์ ทั้ง ๔ มีปัญญาเหมือนแสงหิ่งห้อย)

๖.๗ ภูริปัญญชาดก เรื่องที่ ๑๔ ในทสกนิบาต (มโหสธบัณฑิตแสดงเรื่องปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์)

๖.๘ เมณฑกปัณหชาดก เรื่องที่ ๘ ในทวาทสกนิบาต (มโหสธบัณฑิตเฉลยปัญหาเรื่องแพะกับสุนัขเป็นเพื่อนกัน เพราะต้องการแลกอาหารกัน)

๖.๙ สิรีมันตชาดก เรื่องที่ ๔ ในวีสตินิบาต (มโหสธบัณฑิตแสดงเรื่องปัญญาประเสริฐกว่าสิริ)

๖.๑๐ ปัญจปัณฑิตชาดก เรื่องที่ ๑๒ ในวีสตินิบาต (มโหสธบัณฑิตแสดงเรื่องเมื่อยังไม่ถึงเวลาใคร ๆ ไม่ควรเปิดเผยความลับ)

๖.๑๑ ทกรักขสชาดก เรื่องที่ ๗ ในติงสตินิบาต (พระเจ้าวิเทหะยอมสละชีวิตเพื่อรักษามโหสธบัณฑิต)

๗. วัฑฒกีสูกรชาดก เรื่องที่ ๓ ในอัพภันตรวรรค ติกนิบาต ตรงกับตัจฉ-สูกรชาดก เรื่องที่ ๙ ในปกิณณกนิบาต